

LİVANE KAZASI'NIN İDARECİLERİ İLE İLGİLİ TALEP VE DAVALAR*

*Zemzem YÜCETÜRK***

ÖZ

Osmanlı Devleti'nde eyaletlerde beylerbeyleri, sancaklarda ise sancakbeyleri görev yerlerine gitmediklerinde veya sefer zamanlarında yerlerine mütesellimleri yönetici olarak bırakmışlardır. Mütesellimler beylerbeylerinin ve sancakbeylerinin yerine onların görevli oldukları eyalet, sancak ve kazalarda idari görevleri yerine getirdikleri gibi vergileri de toplayan görevlilerdi. Tanzimat'tan önce ise vali ve mutasarrıfların idare ettikleri sancak ve kazaların idarelerine memur edilmişlerdir. Mütesellimlere voyvoda da denilmekteydi. Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyılın sonlarından Tanzimat dönemine kadar bu görev devam etmiştir. 1842 yılından itibaren ise kazalarda kaza müdürleri görev almıştır. Çalışmada 19. yüzyılın başından 1864 Vilayet Nizamnamesi'nin yayınlanmasından sonra kazalarda kaymakamların idarecilik yaptığı döneme kadarki Livane kazasının idarecileri olan mütesellimler, müdürler, müftüler ve muhtarlar hakkında talep ve davalar ele alınmıştır. Ancak bu idarecilerin yönetiminden çoğunlukla Livane halkının ve Livane'nin bağlı olduğu Erzurum eyaleti ile Çıldır sancağı idarecilerinin memnun olmadığı görülmüştür. Livane halkı da söz konusu idareciler hakkındaki şikayetlerini arzularla İstanbul'a bildirmişlerdir. Devlet bu şikayetlere duysuz kalmamış, söz konusu idarecilerin değiştirilerek düzenin sağlanması için gerekli yerlere emirler göndermiştir. Döneme ait belgelerde Livane idarecileri ile ilgili taleplere bakıldığı zaman ise Livane, Batum bölgesinin asayişinin sağlanması için ve 1820-1823 yıllarında Osmanlı-İran Savaşı'nın yaşandığı zamanlarda Erzurum, Ardahan ve Kars gibi doğu bölgelerinin güvenliğinin sağlanması konusunda, idarecilerinden asker ve mühimmat talep edilen önemli bir bölge olmuştur. Söz konusu savaşta İran ordusunun geri çekilmesinde Livane'nin asker ve mühimmat bakımından önemli rolü olmuştur.

Anahtar Sözcükler: Livane, Mütesellim, Muhtar, Müftü, Talep ve Davalar

**CLAIMS AND LAWSUITS REGARDING THE ADMINISTRATORS OF
LİVANE DISTRICT FROM THE BEGINNING OF THE 19TH CENTURY
TO THE END OF THE PERIOD OF SULTAN ABDULMECİD**

* *Gönderim Tarihi: 05.08.2022. Kabul Tarihi: 12.09.2022.*

* *Dr. Öğr. Üyesi Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ARTVİN, zemzem_yuceturk@artvin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9638-7160.*

ABSTRACT

This study explores the demands and lawsuits against the administrators of the Livane district, such as *mufti* and *mukhtars*, from the beginning of the 19th century after the publication of the 1864 Provincial Regulations. The study discusses the period when the district governors were the administrators. However, it was seen that the people of Livane and the governors of the province Erzurum and the sanjak Çıldır, to which Livane was affiliated, were not satisfied with the administration policy at the time. Regarding the fact that in the Ottoman Empire, when the local governors in the provinces and the *Sanjak's* were off during the campaign, leaving their posts to the trustees as administrators. Mütesellims were officials who collected taxes as well as fulfilled administrative duties in the provinces, sanjaks and districts where they were assigned instead of their *Beylerbeyi's* and *sanjakkbeyi's*. Before the Tanzimat, they were assigned to the administrations of the sanjaks and districts administered by the governors and mutasarrıfs. Mütesellims were also called voivodes in the XVIth century Ottoman Empire. This task continued from the end of the century until the Tanzimat period. Since 1842, accident managers took charge of accidents. The people of Livane also reported their complaints about these administrators and wrote many petitions to Istanbul. The state did not remain indifferent to these complaints and sent orders to the necessary places to replace the said administrators and restore order. When the requests about the Livane administrators are examined in the documents of the period, Livane is an important city whose administrators were asked for soldiers and ammunition for the security of the eastern regions such as Erzurum, Ardahan and Kars during the Ottoman-Persian War in 1820-1823. Livane played an important role in the withdrawal of the Iranian army in terms of soldiers and ammunition.

Keywords: Livane, Mütesellim, Headman, Mufti, Claims and Lawsuits

Giriş

Osmanlı Devleti'nde Livane sancağı 1579'da Çıldır eyaleti kurulduktan sonra bu eyalete bağlanmış olup merkezi ise Artvin şehri olmuştur.¹ Söz konusu sancak XVIII. yüzyılda idarî birim olarak kaza haline getirilmiştir.² 1828'deki ilk Rus işgalinden sonra 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması ile tekrar Türk idaresine alındı.³ 1828'den 1878 Rus yönetimine kadar Livane-i Süfla adı da verilen Vartan kısmı Trabzon eyaletine bağlı Lazistan sancağının kazasıdır.⁴

¹ Metin Tuncel, "Artvin", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 3, İstanbul 1991, s. 420.

² Eşref Temel, "Hurufât Defterlerine Göre XVIII.-XIX. Yüzyılda Livane (Artvin) Vakıfları", *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*, Ed. Nuri Yavuz, İstanbul 2019, s. 126.

³ Faruk Taşkın; Ali İrfan Kaya, "19. Yüzyıl Artvin Demografisi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*, (Ed. Nuri Yavuz), İstanbul 2019, s. 168.

⁴ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Ankara 2017, s. 514. Osmanlı Devleti'nde 1850 yılında Batum sancağına Çürüksu ve civarında bulunan bazı yerlerin de ilhakıyla Lazistan adıyla yeni bir sancak kurulmuştur Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, Ankara 1988, s. 125-126. Bu nedenle XIX. yüzyılda Batum

Osmanlı Devleti'nde vilayet teşkili sırasında Livane-i Süflâ kazası Erzurum'a bağlanmıştır.⁵ Livane ve Maçahel kazalarının Çıldır sancağından ayrılarak tekrar Lazistan sancağına bağlanması ise Meclis-i Vala'nın 14 Temmuz 1867 tarihli kararından sonra gerçekleşmiştir.⁶ 1828'den 1878'deki Rus yönetimine kadar Livane-i Ulya adı verilen ve Maçahel'i de içine alan kısım Erzurum eyaletine bağlı Çıldır sancağının kazasıydı.⁷

3 Mart 1918 tarihinde Osmanlı Devleti ve Rusya arasında Brest-Litovsk Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Kars, Ardahan ve Batum Osmanlı Devleti'ne bağlandı.⁸ Ancak Artvin Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı topraklarından ayrılacaktır.⁹ İngilizler bölgeyi 17 Aralık 1918'de işgal etmiştir.¹⁰ Onların çekilmesinden sonra ise Nisan 1920'de bu topraklara Gürcüler hakim olmuştur.¹¹ Gürcü hâkimiyeti 1921 başlarına kadar sürmüş olup Artvin ve çevresi 1921 yılında tekrar Türk hâkimiyetine geçmiştir. Bundan sonra dört buçuk ay süreyle Artvin ve Şavşat kazaları Ardahan sancağına bağlı kalmıştır. Ayrıca Hopa kazası Rize sancağına, Yusufeli (Kiskim) kazası ise Erzurum sancağına bağlanmıştır.¹² Artvin 7 Temmuz 1921 tarihinde liva haline getirilirken, vilayet haline gelmesi ise Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'na göre livalar kaldırıldıktan sonra gerçekleşmiştir.¹³ Bundan sonra Ardahan'dan alınan Şavşat kazası Artvin'e bağlanmıştır.¹⁴ Borçka ve Ardanuç da Artvin'e bağlanan diğer yerlerdir.¹⁵

Livane'nin idari taksimatı hakkında bilgi verdikten sonra çalışmanın konusu hakkında bilgi vermek de yerinde olacaktır. Çalışmada 19. yüzyılın

sancağına Lazistan sancağı da denilmektedir S. Esin Dayı, *Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilâtlanma*, Erzurum 1997, s. 2.

⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Meclis-i Vala (MVL), 1052/ 49, 28 Kasım 1866.

⁶ BOA, MVL, 538/35, 12 Haziran 1867.

⁷ Sezen, a.g.e., s. 514.

⁸ Memmedli, Marziye; "Hilal Akgüller, Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın Siyasi Sonuçları (Sovyet Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Açısından)", *Belgi Dergisi*, S: 20, Yaz 2020, s. 2725-2726; Kutlu, E.-Taşkın, F., "1835 Nüfus Defterlerinde Şavşat (Satlıl)", *Artvin Araştırmaları* 3, Ed. Nuri Yavuz, Ankara 2021, s. 34.

⁹ Ahmet Atalay, *Batum ve Artvin Tarihi*, Konya, 2021, s. 17.

¹⁰ Faruk Taşkın, *Artvin Tarihi Bibliyografyası*, İstanbul 2020, s. 5.

¹¹ Rahmi Çiçek, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Artvin Vilayeti'nin Sosyo-Ekonomik Durumu", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S: 14, Mart 2013, s. 134; Çağla Kılıç; Faruk Taşkın, "İlk Nüfus Sayımında Artvin Merkez ve Murgul Nahiyesi", *Artvin Tarihi İlk Çağdan 1918'e*, Ed. Mustafa Sıtkı Bilgin, Ankara 2021, s. 258.

¹² Nurşen Gök, "Artvin Livası'nın Anavatan'a Katılışı Sırasındaki Durumuna İlişkin Belgeler", *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: 41, Ocak 2008, s. 91.

¹³ Muvahhit Zeki, *Artvin İli Hakkında Genel Bilgiler*, Çev. Hayrettin Tokdemir-Ertuğrul Tokdemir, İstanbul 1999, s. 150.

¹⁴ Gök, a.g.e., s. 91.

¹⁵ Murat Kasap, *Osmanlı Arşiv Kayıtlarında 93 Harbi Batum Muhacirleri*, İstanbul 2018, s. 30. Artvin vilayetinin 1920-2013 yılları arasındaki idari taksimatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Musa Musa Şaşmaz, *Türkiye'nin İdarî Taksimatı (1920-2013)*, III. Cilt, Ankara 2014.

başından 1864 Vilayet Nizamnamesi'nin yayınlanmasından sonra kazalarda kaymakamların idarecilik yaptığı döneme kadarki Livane kazasının idarecileri olan mütesellimler, müdürler, müftüler ve muhtarlar hakkında talep ve davalar ele alınmıştır.¹⁶ Söz konusu talep ve davalar incelendikten sonra görüleceği üzere bu dönemde hangi idarecilerin Livane'de görev aldıkları hakkında bilgi edinmek de mümkün olmuştur. Ayrıca bu idareciler döneminde dava ve talepler konu edilirken Livane'nin sosyal, ekonomik, idari ve hukuki durumu hakkında da bilgilere ulaşılmıştır. Çalışılan dönemde Livane'de göreve gelen idareciler hakkında da bilgi vermek aydınlatıcı olacaktır. Osmanlı Devleti'nde birçok idarî görev için kullanılan mütesellim tabirinin sözlükteki anlamı kabul eden, teslim edilen bir şeyi alan anlamındadır.¹⁷ Mütesellimler beylerbeyi veya sancakbeyi görev yerlerine gitmediğinde veya sefere çıktıklarında onların yerlerine bakarak vergileri de toplarlardı.¹⁸ Tanzimat'tan önce ise vali ve mutasarrıfların idare ettikleri sancak ve kazaların idarelerine memur edilenlere bu isim verilmiştir.¹⁹ Bazen bu idarecilere voyvoda da denmiştir. Osmanlı Devleti'nde mütesellimlik XVI. yüzyılın sonlarından Tanzimat dönemine kadar süren idarî bir görev olmuştur. Mütesellimlerin yerlerine vekil bıraktığı da olmuştur.²⁰ Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra 1842 yılı Mart'ından itibaren kazalarda müdürler görev almıştır. Kaza ileri gelenleri aralarından birini müdür seçmişlerdir. Müdür değiştirilmek istendiğinde müdürün yerine vekil getirildikten sonra halkın da uygun gördüğü birisi seçimle müdürlüğe atanıyordu.²¹ Kaza müdürlerin öncelikli görevi görev yerlerindeki verginin zamanında ve eksiksiz toplanarak hazineye gönderilmesiydi. Bu görevin yerine getirilmesi için asayiş ve güvenliğin sağlanması önemli olup söz konusu durumun temini de müdürlere aitti.²² Halkın geçimlerini sağlamalarına yardımcı olarak, Tanzimat'la birlikte kararlaştırılan yeniliklerin uygulanmasını kolaylaştırmak da onlara

¹⁶ 1864 Nizamnamesi yayımlandıktan sonraki dönemde Livane kazasının idarecileri için bkz: Zemzem Yüçetürk, "19. Yüzyılda Artvin'in İdarî Yapısı", *Artvin Tarihi Araştırmaları-I*, Ed. Nuri Yavuz, İstanbul, s. 261-294.

¹⁷ Yücel Özkaya, "Mütesellim", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 32, İstanbul 2006, s. 203.

¹⁸ M. Zahir Yıldırım, "Osmanlı'da Mütesellimlik Kurumu ve Karahisar-I Sâhib ve Konya Mütesellimi Ali Ağa", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C: 9, S: 1, 2014, s. 98.

¹⁹ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C: II, İstanbul 1993, s. 639. Beylerbeyilere aynı zamanda vali de denilmekle birlikte bu sonuncu unvan daha çok XVII. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmış, XIX. yüzyılda idarî teşkilâta peş peşe yapılan değişiklikler sonunda vali kelimesi resmen kabul edilmiştir. Mehmet İpşirli, "Beylerbeyi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 6, İstanbul 1992, s. 69. Mutasarrıf kelimesinin ise "sancağa veya livaya gönderilen idareci" anlamını kazanması XVII. yüzyıl başlarından itibaren meydana gelen gelişmelerle ilgilidir. Ali Fuat Öreñç, "Mutasarrıf", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 31, İstanbul 2006, s. 377.

²⁰ Özkaya, *a.g.m.*, s. 203.

²¹ Musa Çadırıcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991, s. 241-242.

²² Sadık Fatih Torun, "Kaza Müdür ve Memurlarına Verilen 1850 Tarihli Ta'limat", *Belgeler*, C: XXXII, 2011, s. 58.

yönetmeliklerle verilmiş görevlerdi.²³ Böylece Tanzimat öncesi voyvodaların ve ayanların yaptıkları hizmetler, Tanzimat'la birlikte kaza müdürlerine devredilmiştir. Müdürler şer'i vergilerin toplanmasında köy muhtarları ve imamlarından yardım almışlardır. Ancak kaza müdürleri ile halkın ilişkiler bu dönemde iyi gitmemiştir. Bu dönemde sık sık görevden alınmalarının veya sürgün edilmelerinin sebebi de çıkarları için iş yapmış olmalarıydı. Ancak verilen bu cezalar işe yaramamış olup müdürler bu tarz suçları işlemeye devam etmiştir. Hazine için toplanan vergileri zamanında teslim etmeyip, zimmete geçirme, bu dönemde çoğu müdürün işlediği suçtu.²⁴

Livane halkı ve idarecileri kendileri veya buradaki idareciler hakkındaki talep ve davalarını arzuhaller yoluyla İstanbul'a bildirmişlerdir.²⁵ Osmanlı Devleti'nde günümüzde dilekçe türünden belgeler olan arzuhal önemli bir hak arama aracı olmuştur.²⁶ Temel görevi adaleti sağlamak olan Divan-ı Hümayun'a yapılan başvurular padişahın devamlı olarak divanda bulunması düşüncesiyle doğrudan padişaha yapılan başvurular sayılmaktadır.²⁷ Osmanlı halkı sunduğu arzuhallerinde yalnızca şikayetlerini dile getirmeyip bir görev veya ücretin istenmesi veya bir yanlışlığın düzeltilmesi gibi durumlarda da arzuhal yazmışlardır. Arzuhaller sadece padişaha sunulmayıp taşradaki küçük idareci ve makamlara kadar yetkili her mevkiye sunulabilirdi.²⁸ Çalışmada sadece arzuhaller incelenmeyip hem Livane ve Livane'nin bağlı olduğu Erzurum ve Çıldır meclisleri ile idarecilerinin hem de Livane halkının, Livane idarecileri hakkındaki şikayet ve taleplerini içeren belgeler de incelenmiştir.

1. Livane İdarecileri Hakkında Talep ve Davalar

1.1. Kaza Mütesellim ve Müdürleri ile İlgili Talep ve Davalar

1.1.1. Süleyman Bey (1809-1823?)

Döneme ait belgelerden anlaşıldığına göre 1809-1823 tarihlerinde Livane beyi olarak Süleyman Bey'in görevde olduğu anlaşılmaktadır. Süleyman Bey'in görevde bulunduğu sürede Çıldır valisi Selim Paşa ile husumetleri olmuştur. 24 Haziran 1809 tarihli belgede Çıldır valisi Selim Paşa ile Livane Beyi Süleyman Bey arasındaki bu düşmanlıktan bahsedilmiştir. 1 Ocak 1810 tarihli Erzurum valisi Şark Seraskeri Behram Paşa'nın tahriratında da Çıldır valisi Selim Paşa ile Livane Beyi Süleyman Bey'in eskiden beri aralarında çekişme olduğu belirtilmiştir. Aralarındaki bu durum düşmana fırsat verdiğinden bir an evvel

²³ Musa Çadırcı, "Türkiye'de Kaza Yönetimi (1840-1876)", *Bellekten*, C: 53, S. 256, Nisan 1989, s. 240.

²⁴ Çadırcı, *a.g.e.*, s. 243-248.

²⁵ Orhan Sakin, *Osmanlı Arşiv Belgeleri Okuma Kılavuzu*, 2019, s. 258.

²⁶ Mehmet İpşirli, "Arzuhal", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 3, İstanbul 1991, s. 447-448.

²⁷ Halil İnalçık, "Şikâyet Hakkı: 'Arz-i Hâl ve 'Arz-i Mahzar'lar", *Osmanlı Araştırmaları*, C: VII-VIII, İstanbul 1988, s. 33.

²⁸ İpşirli, *a.g.m.*, s. 447-448.

çekişmeye son verilmesi istenmiştir.²⁹ 1806-1812 tarihleri arasında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında savaş olmuştur.³⁰ Muhtemeldir ki belgede bu savaş da dikkate alınarak idarecilerin aralarındaki düşmanlığa son verilmesi istenmiştir. Süleyman Bey askeri maiyetiyle birlikte Batum'un ve Erzurum'un muhafazası için görevlendirilmiştir. Livane o dönemlerde çevre bölgelerin muhafazası için özellikle asker temini hususunda önemli bir bölge olmuştur. 25 Ocak 1811 tarihli belgeye göre Trabzon valiliğinden Şerif Paşa azlolunduğu için ve yerine Alaiye sancağı mutasarrıfı Çarhacı Ali Paşa Trabzon valisi olarak atanacağı için bu kişinin görev yerine gelmesine kadar Artvin sancağı beyi Süleyman Bey maiyetindeki askerle Batum limanı ve havalisinin muhafazasına görevlendirilmiştir. Gönye sancağı ağalarından iktidarlı olanlarının da Süleyman Bey'in maiyetine tayin olunması emredilmiştir.³¹ Belgeden de anlaşıldığına göre Batum ve çevresinin muhafazası için Livane beyinden asker talebi söz konusudur. Bundan başka Osmanlı-İran savaşının yaşandığı dönemde de Livane orduya asker ve mühimmat temini açısından önemli bir bölge olmuş, Livane Bey'i Süleyman Bey de aldığı emirler doğrultusunda maiyetindeki askerle birlikte Erzurum, Kars ve Ardahan bölgelerine hareket ettiği gibi İran seferi için de görevlendirilmiştir.³² Osmanlı-İran Savaşı 1820-1823 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu zaman diliminde devlet bir de Yunan İsyanı'yla uğraşmaktaydı. İran Osmanlı Devleti'nin bu zor durumundan faydalanmış, yıllardır çekiştiği bu devleti tam anlamıyla yenilgiye uğratmak için harekete geçmiştir. Savaşın bir bölümü doğu cephesinde gerçekleşmiştir. Söz konusu cephede şark seraskeri olarak Mehmet Emin Rauf (ö. 1860) ile Maraş ve Rakka Valisi Mehmet Celalettin paşalar görev alacaklardı. Bu kişiler İran'ın Yunan İsyanı'ndan faydalanacağını ve bu işin arkasında da Rusya'nın olduğunu tahmin etmişlerdir. Rusya'nın, diplomatları vasıtasıyla İran'ı Osmanlı aleyhine kışkırtması bu düşüncüyü haklı çıkarmıştır.³³ 19 Mayıs 1822 tarihli Çıldır Valisi Ahmet Paşa'nın Şark Canibi Seraskeri Rauf Paşa'ya gönderdiği kaimesine göre Acemlerin Kars ve etrafındaki hasar ve saldırıları nedeniyle Livane Bey'i Süleyman Bey'in başbuğ tayin edilerek maiyetinde ulufeli bin beş yüz neferle Erzurum'a sevk edilmesi talep edilmiştir. Acara ve Livane beylerine savaş ve kuşatma için hazırlıklı olmaları ve talep edilen topçu ordusu, mühimmat, cephane ve yiyeceğin gönderilmesi konusunda emir gönderilmiştir.³⁴ Görüldüğü üzere Acemlerin saldırıları nedeniyle Livane de asker, mühimmat ve sair gereçler için önemli bir bölge olmuştur. 16 Eylül 1822 tarihine gelindiğinde

²⁹ BOA, Hatt-ı Hümayun (HAT). 276/16214, 1 Ocak 1810; BOA, HAT. 646/31696, 24 Haziran 1809.

³⁰ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara 2003, s. 91.

³¹ BOA, HAT. 475/23297, 25 Ocak 1811.

³² BOA, HAT. 820/37367, 19 Mayıs 1822; BOA, HAT.820/37367, 16 Eylül 1822; BOA, Cevdet Askeriye (C.AS). 340/14086, 4-13 Mart 1823.

³³ Eralp Yaşar Azap, "1820-1823 Osmanlı-İran Savaşında Ortaya Çıkan Salgın ve Bu Salgının Savaşa Etkisi", *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, C: 2, S: 2, 2020, s. 82.

³⁴ BOA, HAT. 820/37367, 19 Mayıs 1822.

Acemlerin saldırılarının doğu bölgesinde halen devam ettiği görülmektedir. Bu konuda Livane Beyi Süleyman Bey de şark ordusu ile sürekli irtibatla olmuştur. Söz konusu tarihte Süleyman Bey Şark Canibi Seraskeri Rauf Paşa'ya gönderdiği arzuhalinde Rusyalının dahi hudut başlarında cemiyetleri olduğunu, Çıldır Valisi Ahmet Paşa'nın emriyle beş yüzden fazla askeriyile beraber Ardahan kalesine gittiğini ifade etmiştir. Tetikte olmaları için emir aldıklarından Acemlerin Kars eyaletine olan suikastları nedeniyle kendisine başbuğ tayini ile bin beş yüzden fazla güzide asker gönderilmesi emrini burada aldığını ve durumu Ahmet Paşa'ya bildirdiğini belirtmiştir.³⁵ 24 Ocak 1823 tarihli belgeye göre ise Acemler Kars'ın kaza ve köylerine hücum etmiş olup Çıldır, Ahilkelek, Ardahan, Göle, Penek, Oltu ve Mamirvan kazalarının her biri bir serhat olduğundan buraların muhafazası için Livane Beyi Süleyman Bey ile Dergah-ı Ali Kapıcıbaşlarından Acara Mütesellimi Ahmet Bey ve Ardahan Beyi'ne yardım etmeleri için serasker tarafından emir gönderilmesi istenmiştir.³⁶ 13 Mart 1823 tarihli belgede de Livane Bey'i Süleyman Bey'in İran seferine bin beş yüz nefer ulufeli askerin başında başbuğ olarak katılması istenmiştir.³⁷ 14 Mayıs 1823 tarihli belgeye göre ise Acara Mütesellimi Kapıcıbaşı Ahmet Bey'in bin nefer ile Livane Bey'i Süleyman Bey'in de bin beş yüz nefer ile şark ordusuna memur edildikleri Çıldır Valisi Ahmet Paşa tarafından bildirilmiştir.³⁸ İki ülke arasında savaşı bitiren barış antlaşması, 28 Temmuz 1823 yılında imzalanmıştır. Savaş sırasında ortaya çıkan salgın hastalık, İran ordusunun geri çekilmesinde ve gücünün kırılmasında önemli rol oynamıştır.³⁹ Belgelerden de anlaşıldığına göre Livane'nin de bu mücadelede önemli rolü olmuştur.

1.1.2. Ali Bey (1826?-30 Ekim 1830)

14 Kasım 1826 tarihine geldiği zaman bu tarihte Süleyman Bey'in görevde olmadığı ve Livane beyi olarak Ali Bey'in görevde bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak Ali Bey'in göreve ne zaman geldiğine dair belgelerde bilgiye rastlanılamamıştır. Söz konusu tarihte Esseyit İsmail imzalı tahriratta daha önce Livane Bey'i Ali Bey'den Ahışa'ya gelerek Kiskim Bey'i Şerif Bey'in kaybolan mallarının tahsil edilmesi işinin yerine getirilmesi istendiği, ancak Ali Bey'in bu ana kadar gelmekte tereddüt ettiği belirtilerek gereğinin yapılması istenmiştir.⁴⁰ Belgede anlatılanlara göre Ali Bey kendisine verilen görevi yerine getirmemiştir.

Çıldır kazası yöneticileri ile Süleyman Bey zamanındaki husumet Ali Bey zamanında da devam etmiştir. 30 Ağustos 1830 tarihli belgeye göre Çıldır Mutasarrıfı Ahmet Paşa ile Livane Bey'i Ali Bey Çıldır sancağında bulunan

³⁵ BOA, HAT. 820/37367, 16 Eylül 1822.

³⁶ BOA, HAT. 818/37318, 24 Ocak 1823.

³⁷ BOA, C.AS. 340/14086, 4-13 Mart 1823.

³⁸ BOA, C.AS.1214/54444, 14 Mayıs 1823.

³⁹ Azap, *a.g.m.*, s. 91.

⁴⁰ BOA, Cevdet Dahiliye (C. DH). 204/10198, 14 Kasım 1826.

Ardanuç ve Tavusker kazalarından dolayı tartışma ve harp etmişlerdir.⁴¹ Ali Bey'in 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı sonrası Tavusker kazasında hakimiyet kurmak istemesi nedeniyle adı geçen kaza halkı ile Ali Bey arasında da düşmanlık söz konusu olmuştur. 1828-1829 Osmanlı Rus savaşı sırasında Rus ordusu, General Paskevic kumandasında 8 Temmuz 1829 tarihinde Ermenilerin gösterileri arasında şehre girmiştir. Erzurum Osmanlı yönetimine geçtikten sonra ilk defa istilâya uğramış oluyordu. Ruslar burayı harekât üssü haline getirmeye çalışırken imzalanan Edirne Antlaşması gereğince şehri 14 Eylül 1829'da tekrar Osmanlı Devleti'ne bırakmak durumunda kaldılar. Şehir üç aylık Rus işgali sırasında büyük zarar görmüştür. İşgal nedeniyle bir kısım Müslüman halk buradan göç etmiştir. Ruslar çekilirken çoğu sanat erbabı olan Ermenileri de götürmüştür.⁴² 20 Eylül 1830 tarihli belgeye göre Tavusker kazasında bulunan ulema ve ahalî İstanbul'a gönderdikleri yazıda Erzurum'u Ruslar işgal ettikten sonra Livane Beyi Ali Bey'in fırsattan yararlanıp kazayı zapt ettiğini söyleyerek kazalarının mütesellimliğinin bir daha Livane beylerine verilmemesini istemişlerdir.⁴³ 30 Ekim 1830 tarihli belgeye göre de Çıldır sancağına bağlı Livane kazasında mütesellim bulunan Livaneli Ali Bey sefer esnasında Erzurum'a firar etmiş, fukaraya da zulmetme gibi uygunsuz hareketi olduğu için kendisinin Sivas'a sürgünü düşünülmüştür. Görevinden ihraç edilen Ali Bey'in yerine ahalinin muhtarı olan Süleyman Sani Bey mütesellim tayin edilmiştir. Ali Bey Dursun adlı eşkıya ile bir miktar asker tedarik edip tabyalar inşa ederek isyana kalkışmış, üç binden fazla askerle Ardanuç sancağında Çıldır Beylerbeyi Ahmet Paşa'nın üzerine hücum etmiş ise de daha sonra firar etmiştir.⁴⁴ Belgeler incelendiğinde 30 Ekim 1830 tarihinde Süleyman Sani Bey'in mütesellim olarak atanmasından sonra da eski mütesellim Ali Bey hakkında yorumlar ve şikayetlerin devam ettiği görülmektedir. Ayrıca söz konusu belgeler bu kişinin yönetimi hakkında da bilgi vermektedir. 3 Kasım 1830 tarihli Çıldır Mutasarrıfı Ahmet Tevfik Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği yazıya göre Livane kazasında mütesellim bulunan Ali Bey bir sene Ardanuç ve Tavusker kazalarını istila etmiştir. Halka zulmederek sipahiden öşür ve reayadan cizye almıştır. Ardanuç civarında yapılan muharebede Livane'ye kaçmış olduğundan Ahmet Tevfik Paşa Ali Bey'in buradan çıkarılmasını istemiştir.⁴⁵ Çıldır ahalisi ve kazaları ileri gelenlerinin imzalarıyla da ayrıca bu kişinin Livane'den çıkarılmasına dair İstanbul'a dilekçe gönderilmiştir.⁴⁶ Belgelerde iddia edilenler doğru ise Ali Bey'in mütesellimliği sırasındaki idaresinden halk memnun kalmamıştır. Ali Bey iç isyan ve çevre kazaları işgale kalkıştığı gibi halktan haksız yere vergi toplayıp insanları zor durumda bırakmıştır. Bu kişinin

⁴¹ BOA, HAT. 1040/43065, 19 Eylül 1830; BOA, HAT. 1040/43065, 30 Ağustos 1830; BOA, HAT. 1040/43065, 20 Ekim 1830.

⁴² Cevdet Küçük, "Erzurum", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 11, İstanbul 1995, s. 324.

⁴³ BOA, HAT. 1337/52173, 20 Eylül 1830.

⁴⁴ BOA, HAT. 1261/48811, 30 Ekim 1830; BOA, C. DH. 294/14688, 6-16 Kasım 1830.

⁴⁵ BOA, HAT. 1336/52113, 3 Kasım 1830.

⁴⁶ BOA, HAT. 1337/52173.

idaresinden sadece halk değil kaza ileri gelenleri, kazanın bağlı olduğu Çıldır sancağının yöneticileri ve halkı da memnun olmamıştır. Ali Bey Livane kazasının bağlı olduğu Çıldır sancağı mutasarrıfı ile muharebeye girmiş, Mutasarrıf Ahmet Tevfik Paşa da durumu İstanbul'a bildirip yardım istemiştir. 10 Haziran 1831 tarihli belgeye göre de Çıldır Mutasarrıfı Ahmed Paşa ile Livane Beyi Ali Bey arasındaki düşmanlığın bittiği anlaşılmaktadır. Söz konusu belgeye göre Livane ileri gelenleri ve Livane kazası kadısı Hüseyin Efendi tarafından Çıldır Mutasarrıfı Ahmed Paşa ile Livane Beyi Ali Bey arasında çıkan kavganın yatıştırılmış olmasından duyulan memnuniyet İstanbul'a bildirilmiştir.⁴⁷ 4 Mart 1840 tarihinde Mehmet, Yusuf, Ahmet ve Hafız Osman imzalı arzuhalde de bu kişiler Livane kazasından firar etmiş olduklarını bildirerek Livane Mutasarrıfı Ali Bey'in amcalarını ve amca oğullarını, bazılarının kayın pederlerini haksız yere ve padişah emri olmaksızın katlettiğini belirtmişlerdir. Ayrıca Ali Bey'in çocuklarını perişan ettiğini, bu kişileri gittikleri kazalarda da rahat bırakmayıp öldüreceğinden korktuklarını ifade ederek canlarından ve mallarından emin olmaları için gereğinin yapılmasını istemişlerdir.⁴⁸ Belgedeki iddialara göre Ali Bey halkı katletmiş olup halk tetik üzerinde yaşamaktadır. Yine 1845 tarihli belge de söz konusu kaza ahalisinin buradaki beylerin zulmünden kurtulamadıklarını göstermektedir. 24 Mayıs 1845 tarihinde Erzurum Valisi Bekir Sami Bey İstanbul'a gönderdiği taktirinde Ali Bey'in ve burada mütesellim bulunan beylerin zulmünden bahsederek Livane kazasına müdür olarak Hasan Ağa'nın tayin edilmesinin istendiğini belirtmiştir.⁴⁹ Ali Bey'in belgelerde iddia edilen zulümlerine rağmen 1848 tarihine gelindiğinde de Livane kazasının müdürlüğüne tekrar gelmek istediği görülmektedir. 24 Ocak 1848 tarihinde Livane kazası halkının İstanbul'a gönderdiği arzuhale göre Erzurum eyaletinde bulunan Livane kazası sakinlerinden Ali Bey daha önce müdür bulunduğu sırada halka zulüm ettiğinden halk bu duruma tahammül edememiş ve söz konusu kişi bu tarihten üç yıl önce Erzurum müşiri aracılığıyla sürgün edilmişse de ara sıra vilayetlerinde fesat eksik olmamıştır. Halktan haksız yere ceza parası toplamış, yönetiminde haksız yere insanları katletmiş, şimdi İstanbul'a gelip tekrar kaza müdürlüğünü talep etmiştir. Kaza halkı bu kişiyi müdür olarak istemediklerini ve vilayetlerine de gelmesinin engellenmesini istemişlerdir.⁵⁰ Belgede bahsedilenler doğru ise Ali Bey kötü idaresi nedeniyle 1845 yılında sürgün edilmiştir. Ancak söz konusu kişi 1848 tarihine gelindiğinde de halen Livane kazasına müdür olarak gelmek istemiştir. Halk kendisinden korktuğundan İstanbul'a dilekçe göndererek bu durumun önüne geçmek istemiştir. Ayrıca kaza halkı Ali Bey ile olan davalarını dilekçe yoluyla İstanbul'a bildirip yardım istemişlerdir.

⁴⁷ BOA, HAT. 1040/43065, 10 Haziran 1831; BOA, HAT. 1337/52178, 10 Haziran 1831.

⁴⁸ BOA, HAT. 145/7201, 4 Mart 1840.

⁴⁹ BOA, Sadaret Mektubi Kalemi (A.MKT). 31/49, 24 Mayıs 1845.

⁵⁰ BOA, MVL. 20/39, 24 Ocak 1848.

Ali Bey hakkında kaza halkının tümünün söz konusu genel davaları olmakla birlikte özel davalar da bulunmaktadır. Dudu Hatun 9 Mayıs 1849 tarihli arzuhalinde Erzurum eyaletine bağlı Livane kazası köylerinden Artvin köyü sakinlerinden eski Müdür Ali Ağa zimmetinde on iki bin kuruş alacak hakkı olduğunu belirtmiştir. Daha önce defalarca bu parayı talep etmişse de Ali Ağa vermediğinden şerî mahkeme yoluyla davanın çözüme kavuşturulması için adı geçen yerin kaymakamına emir gönderilmesini istemiştir. Dilekçe doğrultusunda Erzurum valisine 12 Mayıs 1849 tarihinde gönderilen yazıda davanın şerî mahkemede çözüme kavuşturulması istenmiştir.⁵¹ Belgede yazılanlara göre Ali Bey kişilerden de para alıp geri vermemiştir.

1.1.3. Süleyman Sani Bey (30 Ekim 1830-1845)

Yukarıda da ifade edildiği üzere 30 Ekim 1830 tarihli belgeye göre Livane kazasına Ali Bey'in yerine ahalinin muhtarı olan Süleyman Sani Bey mütesellim tayin edilmiştir.⁵² 19 Ocak 1831 tarihli Çıldır Mutasarrıfı Ahmet Tevfik Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği yazıda da Çıldır sancağına bağlı Livane kazasında birkaç seneden beri mütesellim bulunan Ali Bey'in sefer vaktinde uygunsuz hareketi nedeniyle görevinden ihraç edildiği, halkın isteğiyle Livane beyi ve ahalinin muhtar ve eski beyzadeleri olan Süleyman Sani Bey'in atandığı bildirilmiştir.⁵³ Halk bundan dolayı memnuniyetini İstanbul'a bildirmiştir.⁵⁴ Ancak Süleyman Sani Bey'in yukarıda bahsedilen ve 1809-1823 tarihlerinde Livane Beyi olan Süleyman Bey ile aynı kişi olup olmadığına dair belgelerde bilgiye rastlanılamamıştır. 1845 tarihli belge Süleyman Sani Bey'in de bazı uygunsuz hareketlerde bulunduğunu ve söz konusu tarihte mütesellimlikte olmadığını göstermektedir. 9 Ocak 1845 tarihli belgeye göre Çıldır sancağına bağlı Livane kazasında Vartishav karyesi sakinlerinden Dede Süleyman İstanbul'a gönderdiği arzuhalinde adı geçen kaza sakinlerinden eski mütesellim Sani Bey'in kendisinden haksız yere iki bin kuruş alıp vermediğini belirterek meblağın bu kişiden tahsili için emir yazılmasını istemiştir.⁵⁵ Belgede iddia edilenlere göre Ali Bey gibi Süleyman Sani Bey de haksız yere para toplayıp insanları zor duruma sokmuştur. Süleyman Sani Bey müdürlükten ayrıldıktan sonra da söz konusu kişi hakkında talepler ve davaların devam ettiği görülmektedir. 2 Ağustos 1849 tarihli Erzurum eyaleti dahilinde Nısf-ı Livane kazası halkı verdikleri arzuhalde birkaç seneden beri kaza müdürlerinin dışarıdan atanıp bu kişilerin kötü yönetimi devam ederse halkın başka sancaklara göç etmek durumunda kalacaklarını belirtmişlerdir. Süleyman Beyzade Sani Bey'in kazalarında müdürlük yapıp onun müdürlüğünde halkın rahat ettiğini ancak buna rağmen kendinin müdürlüğe talip olmadığını, bu

⁵¹ BOA, Sadaret Mektubi Kalemi Deavî (A.MKT.DV). 14/1, 9 Mayıs 1849.

⁵² BOA, HAT. 1261/48811, 30 Ekim 1830; C. DH. 294/14688, 6-16 Kasım 1830.

⁵³ BOA, HAT. 1337/52178, 19 Ocak 1831.

⁵⁴ BOA, HAT. 1337/52178.

⁵⁵ BOA, Sadaret Divan Kalemi Evrakı (A.DVN). 11/70, 9 Ocak 1845.

kişinin müdür tayin edilmesi için adı geçen eyaletin müşirine emir gönderilmesini istemişlerdir. 16 Haziran 1849 tarihinde İstanbul'dan Erzurum valisine gönderilen yazıda da bu konuda gereğinin yapılması istenmiştir.⁵⁶

Yukarıda bahsedilen 2 Ağustos 1849 tarihli belgede Süleyman Sani Bey hakkında Livane kazasının olumlu yorumlarına ve tekrardan bu kişinin müdür seçilmesini istemelerine rağmen belgeler incelendiğinde özellikle gayrimüslimlerin bu kişiyle davaları olduğu da anlaşılmaktadır. 24 Şubat 1856 tarihli Sarraf oğlu Damat Ohannes ve Mıgırdıç İstanbul'a gönderdikleri yazılarında Livane kazasına bağlı Artvin kasabası sakinlerinden Süleyman Beyzade Sani Bey zimmetinde elli dört bin altı yüz kuruş alacakları olduğunu söyleyerek gereğinin yapılmasını istemişlerdir. 29 Eylül 1857 tarihinde İstanbul'dan Lazistan mutasarrıfına gönderilen yazıda da bu kişinin bulunduğu yerde bulunan emlakının meclisçe satılmasıyla ödeyeceği miktarın adı geçen alacaklıların tayin ettikleri vekilleri Hurşit Ağa'ya teslimi konusunda daha önce dilekçe verildiği belirtilmiştir. Bu miktarın otuz beş bin kuruşu teslim edilmiş olup, geri kalan on dokuz bin kuruşun da Sani Bey'in yurtluk ve ocaklık ile malikane hasılatından olmak üzere mahalli mal sandığından ödenmesine karar verilmişse de henüz bir ödeme yapılmadığı ifade edilmiş olup adı geçen meblağın meclis marifetiyle tahsil edilerek taraflara teslim edilmesi istenmiştir.⁵⁷ 5 Ekim 1857 tarihli İstanbul'dan Çıldır kaymakamına yazılan yazıya göre de bu konuda gereğinin yapılması istenmiştir.⁵⁸ Belgeden de anlaşıldığı üzere Süleyman Sani Bey'in gayrimüslimlerle de alacak verecek davası bulunmaktadır. Belge aynı zamanda Damat Ohannes'in unvanı olan Sarraf oğlu unvanından da gayrimüslimlerin o dönemde sarraflık gibi işlerle meşgul olduğunu da göstermektedir. Devlet gayrimüslimlerin dilekçeleri ile de ilgilenmiş, davalarının çözümü için Çıldır kaymakamına yazı gönderilmiştir.

1.1.4. Mehmet Bey (1846)

1 Şubat 1846 tarihinde Mehmet Bey'in Livane kazasının müdürü olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁹ Ancak söz konusu kişinin tam olarak kaç tarihinde göreve geldiği ve Hüsrev Ağa'dan sonra göreve gelen Mehmet Ağa ile aynı kişi olup olmadığı hakkında belgelerde bilgiye rastlanılamamıştır. Ayrıca dönem içi belgeler incelendiğinde Mehmet Bey'in Livane kazasındaki yönetimine dair fazla bir bilgi elde edilememiştir. Fakat 1860 tarihli belgede iddia edildiğine göre Mehmet Bey bazı uygunsuz işler yapmıştır. 28 Ocak 1860 tarihli Trabzon sancağına bağlı Livane kazası sakinlerinden Panayot İstanbul'a gönderdiği

⁵⁶ BOA, A.MKT. 206/60, 2 Ağustos 1849.

⁵⁷ BOA, A.MKT.DV. 117/51, 29 Eylül 1857. Livane kazasında yurtlu-ocaklık topraklar hakkında detaylı bilgi için bkz: Zemzem Yüçetürk, "XIX. Yüzyılda Livane Kazası Halkının Yurtluk-Ocaklık Maaşları Hakkındaki Talepleri", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C: 31, 2021, s. 125-142. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde malikane topraklar için bkz. Mehmet Genç, "Malikane", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 27, Ankara 2003, s. 516-518.

⁵⁸ BOA, Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayat Evrakı (A.MKT.UM). 293/80, 5 Ekim 1857.

⁵⁹ BOA, MVL. 8/25, 1 Şubat 1846.

dilekçesinde on dört sene önce Asakir-i Bahriye'deki görevi esnasında, o zaman adı geçen kazanın müdürü Mehmet Ağa ile muhacirden Huzistan ahalisinin itibarlı kişilerinden Nikoli'nin kaza ahalisinden kendisi adına altı bin kuruş para topladığını ifade etmiştir. Söz konusu kişiler bu parayı kendisine vermeyip kendi işleri için harcamışlardır. On dört sene görevden sonra adı geçen kazaya döndüğünde bu paranın kendi adına toplandığını kaza halkından öğrendiğini belirterek meblağın kendisine teslim edilmesi için Trabzon sancağı valisine emir gönderilmesini istemiştir. 4 Şubat 1860 tarihinde Trabzon valisine gönderilen yazıda durumdan bahsedilerek bu paranın söz konusu kişilerden şerî mahkeme yoluyla tahsil edilmesi istenmiştir.⁶⁰ Belgeden de anlaşıldığı üzere Mehmet Bey bir gayrimüslim ile beraber hareket ederek başkası adına para toplayıp bu parayı kendi işi için harcamıştır.

1.1.5. Hüsrev Ağa (1848)

29 Nisan 1848 tarihli belgeye göre bu tarihte Livane kaza müdürlüğünde Hüsrev Ağa'nın bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak Hüsrev Ağa'nın da bu göreve tam olarak kaç tarihinde geldiğine dair kesin bir bilgi elde edilememiştir. Belgede talebe-i ulumdan Osman ve Hafız Mehmet Efendi'nin İstanbul'a gönderdikleri arzuhalde bahsedilmiştir. Arzuhaldeki iddialara göre Erzurum eyaletinde Livane kazasına bağlı Deviskal karyesinde muhtar bulunan Salihzade Ali Ağa ve kardeşi Hüseyin Bey haksız yere halka zulüm etmişlerdir. Erzurum Müşiri Esat Bey Livane kazasına kendi taraflarından Hüsrev Ağa'yı müdür tayin etmiş, halk kendilerine yapılan eziyeti adı geçen müdüre bildirmiş ve Hüsrev Ağa da Salihzade Ali ve Hüseyin Beyleri adı geçen karye muhtarlığından azlederek Osman ve Hafız Mehmet Efendi'nin pederleri Ali Ağa'yı muhtarlığa tayin etmiştir. Halk Ali Ağa'dan memnun kalmış, ancak Ali Ağa, Salihzade Ali Ağa ve Hüseyin Bey'in tahrik ve fesatlarından kurtulamamış ve kendini azlettirmiştir. Osman ve Hafız Mehmet Efendi dilekçelerinde bu kişilerin tutuklanması ve pederleri Ali Ağa'nın tekrar muhtarlığa gelmesi için Erzurum Müşiri Hamdi Bey'e emir gönderilmesini istemişlerdir.⁶¹ Belgedeki iddialar doğru ise Hüsrev Ağa halka zulüm yapan muhtarları halkın şikayetleri doğrultusunda değiştirmiş, bu konuda kaza halkının mağduriyetini gidermeye çalışmıştır. Söz konusu kişinin ne zaman müdürlükten ayrıldığı hakkında ise belgelerde bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak aşağıda bahsedildiği üzere 18 Nisan 1849 tarihli belgeye göre bu tarihte Mehmet Ağa'dan sonra Hasan Ağa'nın müdür tayin edildiği düşünülürse söz konusu tarihten önce Livane kaza müdürlüğünde sırasıyla Hüsrev Ağa ve Mehmet Ağa'nın bulunduğu anlaşılmaktadır.

⁶⁰ Sadaret Mektubi Kalemî Deavî (A.MKT.DV.). Gömlek (G): 145, Sıra (S): 80, H. 5 Recep 1276 (28 Ocak 1860). Huzistan: İran'a bağlı eyalet. Sezen, *a.g.e.*, s. 3.

⁶¹ BOA, MVL. 24/51, 29 Nisan 1848.

1.1.6. Mehmet Ağa (1848?/1849?-18 Nisan 1849)

1850 tarihli belgeye göre Mehmet Ağa'nın 1848 yılının ortasında kaza müdürlüğünde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca belge söz konusu müdür zamanında kazada cinayet olaylarının yaşandığını da göstermektedir. Livane kazası naibi Mehmet Emin'in 8 Eylül 1850 tarihli ilamına göre Artvin kasabası sakinlerinden olup daha önce Hod köyünde katledilerek kayıp olan Dürzi Bali veled-i Mikel zımminin veraseti zevcesi Veşho ve anası Nana, öz kardeşi İstegan adlı kişiye ait olduğu kesinleştikten sonra adı geçen vereselerin şerî vekili İstegan asaleten ve vekaleten, kaymakam Ahmet Bican Paşa ve şerî mahkemede adı geçen kazaya bağlı Hod köyü sakinlerinden Ahmet'in oğlu İsmail'in önünde bundan bir buçuk sene önce Bali'nin Hod köyünde katledildiğini söylemiştir.⁶² 18 Nisan 1849 tarihli Livane kazası meclisinin tahriratına göre de daha önce Livane kazasının müdürü bulunan Mehmet Ağa'nın kötü idaresi nedeniyle adı geçen kazada ara ara bazı uygunsuzluklar olmuş herkes silahlarıyla gezerek gece gündüz silah sıkmıştır. Kazanın nahiye ve köylerindeki insanlara ödeyemeyecekleri vergi yüklendiğinden 1248 senesinin ödeyemedikleri vergilerini 1249 senesinde ödeyebilmeleri için vergilerin düzenlenmesi talep edilmiştir. Müdürün kötü idaresi nedeniyle bu uygunsuz durumların yaşandığı belirtilerek değiştirilmesi istenmiştir. Müdürün değiştirilmesi hususu Anadolu Ordu-yı Hümayun Müşiri ve Erzurum valisi tarafından müzakere edilerek, adı geçen müşirin dairesinden Hasan Ağa'nın tayininden ve verginin düşürülmesinden memnun olduklarını bildirmişlerdir.⁶³ Belgeden Mehmet Ağa'nın idaresinden halkın memnun olmadığı anlaşılmaktadır. İddialara göre bu kişi zamanında kazanın asayışı sağlanmadığı gibi halka da ödeyemeyecekleri kadar vergi yüklenmiştir. Ahali bu nedenle müdürün değiştirilmesini istemiş bu istek doğrultusunda da Anadolu Ordu-yı Hümayun Müşiri ve Erzurum valisi tarafından Hasan Ağa'nın tayin edilmesi sağlandığı gibi halkın da üstünden ağır vergiler kaldırılmıştır. Mehmet Ağa görevden ayrıldıktan sonra da görevi sırasında aldığı maaş hakkında bazı davaların yaşandığı döneme ait belgeler incelendiği zaman anlaşılmaktadır. 27 Mart 1853 tarihinde Livane Kaza Meclisi İstanbul'a gönderdiği belgede Livane

⁶² 8 Eylül 1850 tarihli belgeye göre de katil İsmail o zaman adı geçen eski kaza müdürü Mehmet Ağa'ya ben katlettim diye anlatmıştır. İsmail suçunu itiraf ettikten sonra diyete karar verilmişse de parası yetmediğinden bu kişinin tutuklanmasına karar verilmiştir Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Devair Evrakı (A.MKT.NZD). Gömlek (G): 15, Sıra (S): 88, H. 1 Zilkade 1266 (8 Eylül 1850). 10 Aralık 1850 tarihli belgeye göre de İsmail'in borcunu ödeyemediği bulunduğu yerden bildirilmiştir. Ölen kişinin vereselinin deynden mahrum olmaması için katile hapis tarihinden itibaren yedi sene müddet kürek cezası verilmesine, kazandığı paradan kifayet miktarı kendisine verilir gerisinin borcuna sayılmasına karar verilmiştir. Suçlunun müddeti bittiğinde ise tahliyesiyle memleketine gönderilmesi Meclis-i Vala'dan ifade edildiği ve durumun mahalline de yazılmış olduğu belirtilmiştir Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Devair Evrakı (A.MKT.NZD). Gömlek (G): 20, Sıra (S): 87, H. 5 Safer 1267 (10 Aralık 1850); Meclis-i Vala (MVL.). Gömlek (G): 200, Sıra (S): 52, 14 Cemaziyelevvel 1266 (28 Mart 1850).

⁶³ BOA, MVL. 231/2, 18 Nisan 1849.

kazası eski müdürü Mehmet Ağa'ya aylığı bin beş yüz kuruştan 1848 senesi zarfında verildiği gösterilen on sekiz bin kuruş maaşın tahsisine dair hazinece kayıt bulunamadığından söz konusu maaşın kabul edilmesi veya edilmemesi konusunun daha önce Maliye Nezaretince görüşüldüğü bildirilerek bu maaşın kabul edilmesi için gereğinin yapılması istenmiştir.⁶⁴ Yine 27 Mart 1853 tarihli başka bir belgeye göre de Erzurum kazalarının müdürlüklerine beş yüz kuruştan bin beş yüz kuruşa kadar maaş tertip olunması o yerlere bildirilmiş olup Livane kazası müdürüne de verilen bu maaş usulü dairesinde olmamıştır. Ancak bu ödenen miktarın geri alınması zor olacağından on sekiz bin kuruşun kabulü ve konunun Maliye Nezaretine havalesi kabul edilmiştir.⁶⁵

1.1.7. Hasan Ağa (18 Nisan 1849-18 Kasım 1849 Vekaleten)

Yukarıda da bahsedildiği üzere 18 Nisan 1849 tarihli Livane kazası meclisinin tahriratına göre daha önce Livane kazasının müdürü bulunan Mehmet Ağa'nın kötü idaresi nedeniyle Hasan Ağa müdür tayin edilmiştir.⁶⁶ Hasan Ağa'nın aşağıda belirtileceği üzere 8 Şubat 1850 tarihli belgede asaleten Mehmet Ağa'nın yerine atandığı belirtilmiştir. Bu nedenle 18 Nisan 1849 tarihli belgeye göre Hasan Ağa'nın Mehmet Ağa'nın yerine muhtemelen vekaleten atandığı söylenebilir. Ancak belgelerdeki iddialara göre Hasan Ağa da bir takım uygunsuzluklara girişmiştir. 25 Mayıs 1849 tarihli belgeye göre Hasan Ağa adı geçen kaza halkından Ali Efendi ile birlikte hareket edip başkasıyla evli bulunan Ali Efendi'nin eski eşini zorla Ali Efendi ile tekrar evlendirmiştir. Erzurum eyaleti valisi Mehmet Hamdi'nin İstanbul'a gönderdiği yazısındaki iddialara göre Çıldır sancağına bağlı Livane kazasında Beşavul karyesi sakinlerinden Hacı Salih Ağa adlı kişiyi adı geçen kaza köylerinden Klaskürlü Ali Efendi katletmiştir. Ali Efendi'nin zevcesi Salih Ağa'ya nikahlandığından cinayet sırasında Ali Efendi elli, altmış kişi eşkıya ile gelip Salih Ağa'yı zorla götürmüştür. Katillerin cezasını alması için Salih Ağa'nın zevcesinin erkek kardeşi Mehmet adlı kişi tarafından arzuhal verilmiştir. Adı geçen kaza meclisinin mazbatasına göre de Hacı Salih Ağa hanesindeyken bir iki tüfek patlamasıyla yaralandıktan bir süre sonra ölmüştür. Salih Ağa'nın vefatından sonra zevcesi Dersaadet'te bulunan Hüseyin Efendi adlı kişiyle evlenmiştir. Buna rağmen Livane kazası müdürü tarafından bahsi geçen hatun zorla Ali Efendi ile evlendirilmiş ve ardından Ali Efendi bir takım eşkıya ile gelip zevcesini ve Salih Ağa'nın Beytü'lmal'a ait terekesini alıp Klaskür köyüne kaçmıştır. Bu tarz uygunsuzlukların meydana gelmesinin Livane kazası müdürünün söz konusu kazanın işlerini iyi idare edememiş olduğundan kaynaklandığı belirtilerek müdürün değiştirilip yerine yine Livane ahalisinden Süleyman Beyzade Sani adlı kişinin müdür tayin olunması bildirilmiştir. Çıldır sancağı kaymakamı tarafından da Livane kazasına bağlı Klaskür köyü ile Heba

⁶⁴ BOA, İrade Meclis-i Vala (İ.MVL). 199/6260, 27 Mart 1853.

⁶⁵ BOA, İ.MVL. 267/10182, 27 Mart 1853.

⁶⁶ BOA, MVL. 231/2, 18 Nisan 1849.

köyü ahali arasında ara sıra bu tarz olayların olması nedeniyle buraların asayişinin sağlanması istenmiştir. Ayrıca halkın vergilerinin toplanması sırasında ahalden uygunsuzlukları bildirilenlerin terbiyelerinin verilmesi, katilin yakalanarak yargılanması, Çıldır sancağına gönderilmesi ve Ali Efendi'nin zevcesinin de geride kalan eşyalarının İstanbul'dan gönderilmesi talep edilmiştir. Yine Livane kazası müdürünün de beceriksizliği anlaşıldığından azledilmesi ve bahsi geçen Sani Bey'in müdür tayin edilmesi hususu da istenmiştir.⁶⁷ Belgede iddia edilenlere göre Hasan Ağa müdürlüğü sırasında Livane kazasında asayiş sağlamadığı gibi cinayet işleyen Ali Efendi ile birlikte hareket etmiştir. Bu durum Çıldır kaymakamının da İstanbul'a şikayet içerikli yazı göndermesine sebep olmuştur. Yine iddialara göre Hasan Ağa'nın vekaleten müdürlüğü sırasında vergiler de usulünce toplanamamıştır. Belgelerden anlaşıldığı üzere Livane kaza meclisi ve Çıldır sancağı kaymakamı tekrardan Süleyman Sani Bey'in Livane kazasına müdür tayin edilmesini istemişlerdir. Yine Hasan Ağa dönemine ait ve Livane kazası müdürlerinden bahseden başka bir belge 28 Haziran 1849 tarihlidir. Bu tarihte Çıldır sancağı meclisi tahriratında 1845 senesinden beri Çıldır sancağına bağlı Livane kazasında bulunan Heba, Klaskür ve Sirya köyleri ahalisinin vergi konusunda ettikleri yanlarına kaldıkça kendileri bir kat daha şımarıp bu huyun başka halka da örnek olduğunu daha önce mazbatalarında İstanbul'a bildirdiklerini belirtmişlerdir. Adı geçen kazanın bu durumu için İstanbul ile Erzurum eyaleti valisi arasında haberleşmenin gerekli olduğu belirtilmiştir. Ahaliye nasihat edildikten sonra da Livane'ye konulan verginin ödenmesi sağlanamamıştır. Önceki senelerden kalan vergilerin ödenmesi şartıyla vergilerinin birazında indirim yapılmış ancak belirlenen ödeme müddeti zarfında da adı geçen nahiyelerde vuku bulmakta olan uygunsuzluğun önünün kestirilemediği belirtilmiştir. Müdür bulunanların idarelerinden memnun olmayan ahali de bu uygunsuzluğa razı olmayıp asayişin sağlanması ve uygunsuzluğun giderilmesini istemişlerdir. Müdürün verginin ödenmeyen kısmını tahsil edemediğinden başka tahsil ettiği maldan yirmi bin kuruştan fazla zimmetine akçe geçirdiği ifade edilerek kazalarına yerli ve kaza hanedanından Sani Bey'in getirilmesini istemişlerdir.⁶⁸ Belgede yazılanlar doğru ise Hasan Ağa Livane kazasında bulunan Heba, Klaskür ve Sirya köyleri ahalisinin tamamının vergilerini ödemesini sağlayamadığı gibi ödenen vergilerden bir miktarını da zimmetine geçirmiştir. Livane kaza meclisi, halkı ve Çıldır kaymakamının talepleri doğrultusunda söz konusu müdürün yerine Süleyman Sani Bey getirilmişse de bu kişinin görev yerine gelmemesinden dolayı yerine vekaleten tekrar Hasan Ağa'nın atandığı döneme ait belgelerden anlaşılmaktadır.

⁶⁷ BOA, A.MKT.UM). 8/19, 25 Mayıs 1849.

⁶⁸ BOA, MVL. 77/34, 28 Haziran 1849.

1.1.8. Hasan Ağa (18 Kasım 1849-8 Şubat 1850 Vekaleten)

18 Kasım 1849 tarihli belgeye göre Livane kazası müdürü Mehmet Ağa kazayı iyi idare edemediğinden dolayı yerine adı geçen kaza hanedanından Süleyman Beyzade Sani Bey atanmış ise de kendisi kazada bulunmadığından müdürlüğe istihdamı mümkün olmayıp durum Anadolu Ordu-yı Hümayunu müşiri ile görüşülüp yerine vekaleten Hasan Ağa tayin edilmiştir.⁶⁹ Bu bilgilere göre Hasan Ağa ikinci defa Mehmet Ağa'nın kötü idaresi nedeniyle 18 Kasım 1849 tarihinde vekaleten müdürlüğe getirilmiştir. Hasan Ağa bu defa söz konusu kazada asayişin sağlanması için daha fazla çaba harcamıştır. 20 Aralık 1849 tarihinde Erzurum Valisi ve Anadolu Ordu-yı Hümayun müşirine gönderilen yazıya göre ise Çıldır sancağına bağlı kazalardan Livane kazası vergisinin düzenlenip ödenmesi ve adı geçen kazanın müdürü Mehmet Ağa'nın kötü idaresinden dolayı azliyle yerine Hasan Ağa'nın asaleten memuriyetinin Anadolu Ordu-yı Hümayun müşiri ile müzakere edildiği belirtilmiştir. Müşir ile defterdar efendinin bu konuda gereğinin yapılmasına dair ortak verdikleri dilekçe de Meclis-i Ahkam-ı Adliye'ye havale edilmiştir. Vergi Maliye Nezareti ile görüşülmüş, adı geçen müdürlüğün maaşının da bin beş yüz kuruşa çıkarılmasına karar verilmiştir.⁷⁰

1.1.9. Hasan Ağa (8 Şubat 1850-3 Şubat 1851 Asaleten)

8 Şubat 1850 tarihli belgeye göre Çıldır sancağına bağlı Livane kazası Müdürü Mehmet Ağa'nın kötü yönetimi nedeniyle azliyle Erzurum valisi dairesinden Hasan Ağa'nın atandığı bildirilmiştir.⁷¹ Belgedeki iddialara göre Mehmet Ağa'nın kötü idaresi nedeniyle daha önce yukarıda da belirtildiği üzere iki defa vekaleten müdürlüğe gelen Hasan Ağa'nın 8 Şubat 1850 tarihinde asaleten atandığı bildirilmiştir. 8 Mart 1850 tarihli Livane Kaza Meclisi'nin mazbatasına göre de Çıldır sancağına bağlı Livane kazasının eski müdürleri görevlerini iyi yapamadıklarından Anadolu Ordu-yı Hümayun müşiri efendinin dairesinden Hasan Ağa, adı geçen kazaya müdür tayin edilmiştir. Bu kişinin müdürlüğünden memnun kalınmış, iddialara göre söz konusu kişi Tanzimat-ı Hayriye'ye uygun bir yönetim sergilemiştir.⁷² Ancak buna rağmen belgelerde Hasan Ağa ile ilgili olumsuz durumlara rastlamaktayız. Erzurum valisi Mehmet Hamdi'nin 16 Mart 1850 tarihli yazısına göre Erzurum eyaleti dahilinde Çıldır sancağına bağlı Livane kazasında Heba ve Klaskür nahiyeleri, Devaskirli Molla Mehmet adlı kişinin fesat ve tahrikiyle vergilerinin ödenmesinde muhalefet etmişlerdir. Adı geçen halkın birkaç seneden beri böyle olaylara karıştığı, aralarında cemiyet kurdukları, Anadolu Ordu-yı Hümayun müşiri ile de istişare edilmiştir. Kaza Müdürü Hasan Ağa'nın idarede beceriksizliği nedeniyle değiştirilip bin beş yüz kuruş maaşının layık olan kişiye verilmesinin iyi olacağı

⁶⁹ BOA, MVL. 229/16, 17 Kasım 1849.

⁷⁰ BOA, Sadaret Mektubi Kalemi Meclis-i Vala Evrakı (A.MKT.MVL). 22/86, 20 Aralık 1849.

⁷¹ BOA, İrade Dahiliye (İ.DH). 211/12277, 8 Şubat 1850.

⁷² BOA, A.MKT.UM. 10/33, 8 Mart 1850.

ifade edilmiştir. Söz konusu nahiyelerde asayişin sağlanması ve cinayet olayları da yaşandığından katillerin cezalandırılması için kazaya o topraklar hakkında bilgili birinin seçilmesinin uygun olacağı ifade edilmiştir.⁷³ Belgeden de anlaşıldığı üzere Hasan Ağa'nın asaleten müdürlüğe gelmesinden sonra da Heba ve Klaskür nahiyelerindeki halk ile vergi konusundaki problemler devam ettiği gibi söz konusu nahiyelerde cinayetlerin de işlenmesine devam edilmiştir. Durum Erzurum valisi tarafından İstanbul'a bildirilmiş olup, bu olumsuzlukların yaşanmasının sebebi olarak müdürün söz konusu topraklar hakkında yeterli bilgisi olmadığı gösterilmiştir. 8 Nisan 1850 tarihine gelindiğinde ise Heba ve Klaskür nahiyelerinde asayişin sağlandığı anlaşılmaktadır. Bu tarihte Çıldır kaymakamına gönderilen yazıya göre Livane kazasının belli nahiyesinde bir müddetten beri uygunsuzluk meydana gelip burada asayiş sağlandığından ahali tarafından teşekkürü içeren mazbata düzenlenmiştir. Adı geçen kaza Çıldır sancağının en sonunda bulunmaktadır. Söz konusu sancak ise on üç kazaya sahip olup orada sancağın merkezi Livane kazasıdır. Livane kazasının ise Çıldır sancağının diğer kazalarına uzak olması nedeniyle işlerin görülmesi konusunda zorluk çekileceğinden Çıldır sancağı merkezinin Livane kazasından Oltu kazasına alınması dilekçeyle istenmiştir. Bu fikir ve ayrıca Livane kazasına ehliyetli bir müdür tayin edildiği halde bu kişinin idare süresi bittiğinden adı geçen müdürlüğe Erzurum meclisi azasından Müftü Paşazade Emin Bey, Ziraat Müdürü Mustafa Faik Ağa veya da başka münasip birinin tayini Erzurum valisi tarafından da istenmiştir. Bütün bu fikirler Meclis-i Valaya havale edilip gereğinin yapılmasına karar verilmiştir. Ayrıca Çıldır kaymakamlığı tarafından da gereğinin yapılması istenmiştir.⁷⁴ Belgeden de anlaşıldığına göre Hasan Ağa 1850 yılının Nisan ayına gelindiğinde görev yeri olan Livane kazasında asayiş sağlasa da idare süresi bittiğinden yerine başka birinin getirilmesi gerekmektedir. Hasan Ağa'nın yerine Kiskim kazası müdürü Osman Bey de düşünülmüştür. Ancak döneme dair belgelerden 29 Mayıs 1850 tarihli belgede Osman Bey hakkında olumsuz yorumlar bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak yine aynı belgede bu kişiye ait iddiaların doğru olmadığı da bildirilerek Osman Bey'in Livane kazasına müdür tayin edilebileceği belirtilmiştir. Söz konusu tarihte Erzurum eyaleti valisi Mehmet Hamdi'nin yazısına göre Çıldır sancağına bağlı Kiskim kazası müdürü Osman Bey istifa etmiş olup yerine kardeşi Ahmet Bey vekaleten tayin edilmiştir. Ahmet Bey'in yedi yüz elli kuruş maaşla asaleten adı geçen müdürlüğe tayin olunması istenmiştir. Fakat eski müdür Osman Bey'in iki seneden beri adı geçen kaza reayasından yüz adet cizye evrakı bedeli olarak on beşer kuruş tahsil edip kağıt vermediğine, memlekette asayiş sağlayamadığından halkın kulübelerinin soyulduğuna, halkın ırz ve canlarından emin olamadıklarına ve Osman Bey'in bundan başka uygunsuz hareketlerde de

⁷³ BOA, MVL. 232/34, 16 Mart 1850.

⁷⁴ BOA, A.MKT.UM. 36/12, 8 Nisan 1850; BOA, A.MKT.UM). 36/13, 8 Nisan 1850; BOA, Sadaret Amedi Kalemi Evrakı (A.AMD). 22/33, 10 Nisan 1850); BOA, İ.MVL. 187/5660, 12 Nisan 1850; BOA, İ.MVL. 199/6260, 22 Aralık 1850.

bulunmuş olduğuna dair iddialar vardır. Ancak söz konusu yazıda bu kişi hakkındaki iddialar doğru olmadığından Livane kazasına müdür olarak tayininin uygun görüldüğü belirtilmiştir.⁷⁵ Bununla birlikte 8 Haziran 1850 tarihine gelindiğinde Hasan Ağa'nın halen müdürlükte bulunduğu anlaşılmaktadır. Erzurum Valisi Mehmet Hamdi Efendi'nin söz konusu tarihteki tahriratına göre Çıldır sancağına bağlı Livane kazasında Heba, Klaskür ve Murgul nahiyeleri ahalisinden fesat çıkaranlar ele geçirilmiş ve Erzurum'a gönderilerek meclişçe soruşturulmuştur. İçlerinde katil olan ve isimleri de bilinen otuz kişi bulunmaktadır. Bu kişiler adı geçen liva Kaymakamı Bican Paşa, o tarafta bulunan Anadolu Ordu-yı Hümayunu Meclis Mirlivası Mustafa Paşa ve Livane kazası Müdürü Hasan Ağa ile birlikte maiyyetlerindeki askerle Erzurum'a getirilmiştir. Tahriratta bu uygunsuzluğa adı geçen yerlerdeki ayanların da müdahil olduğu anlaşıldığından gerekli soruşturmanın yapıp İstanbul'a da bilgi verileceği belirtilmiştir.⁷⁶ Belgede yazılanlar doğrusya söz konusu nahiyelerdeki asayişsizlikte ayanların rolü vardır. 31 Temmuz 1850 Erzurum Valisi Mehmet Hamdi Efendi'nin tahriratına göre de Çıldır sancağına bağlı Livane kazasında bulunan bazı yerler ahalisinin hareket-ı reddiyeleri sonucu, fesatlık çıkaran halkın ileri gelenleri ele geçirilmiştir. Kazada katli olayları çoğalıp halk can, mal ve ırzlarının muhafazasına güç yetiremeyecek durumdadır. Adı geçen kaza meclisindeki azaların bazılarının bu tür olaylara taraftar olduğu belirtilerek, rüesa-yı fesattan ele geçirilenlerin Erzurum'a gönderilmesi adı geçen liva kaymakamı Bican Paşa ve Anadolu Ordu-yı Hümayunu Meclis Mirlivası Mustafa Paşa'ya bildirilmiştir. Buradaki halkın vergi ve silah kullanım usulleri adı geçen mirliva ile görüşülüp, bu kişilerin mahkeme sonuçlarının da İstanbul'a bildirileceği belirtilmiştir.⁷⁷ Görüldüğü üzere Hasan Ağa döneminde Livane kazasında işlenen cinayetlere kaza meclisi azalarının da taraftar oldukları Erzurum valisi tarafından bildirilmiştir. Ayrıca incelenen dönemdeki belgelerden Hasan Ağa'nın Livane kazası halkından kişilerle alacak verecek davalarının bulunduğu da anlaşılmaktadır. Çıldır kaymakamına 25 Mart 1850 tarihinde gönderilen yazıda Livane kazasında Artvin kasabasına bağlı Beşavul karyesi sakinlerinden Molla Hasan'ın torunları Osman ve Hasan'ın tasarruflarında bulunan iki dönüm tarlanın Defterhane-i Amire'den verilen tapu senedini adı geçen kasaba Müdürü Hasan alarak saklamıştır. Bundan başka söz konusu kişilerin tasarruflarında olan bir oda hane ile beş dönüm miktarı bağı da bu kişi zapt ettiğinden Osman ve Hasan gereğinin yapılmasını talep etmiştir.⁷⁸ 22 Kasım 1850 tarihine gelindiğinde ise bu tarihte Maliye Nezaretine gönderilen belgeye göre Çıldır Kaymakamlığı dahilinde bulunan Livane kazasına müdür tayini gerektiği belirtilmiştir. Dergah-ı alî Kapıcıbaşlarından ve Erzurum meclisi azasından Müftü zade Emin Bey ile Ziraat Müdürü Faik Ağa'nın adı

⁷⁵ BOA, MVL. 232/26, 29 Mayıs 1850.

⁷⁶ BOA, A.MKT.UM. 17/68, 8 Haziran 1850.

⁷⁷ BOA, MVL. 233/31, 31 Temmuz 1850.

⁷⁸ BOA, A.MKT.DV. 25/53, 25 Mart 1850.

geçen müdürlüğe ehil kişiler olduğuna dair Erzurum valisinin yazısı olduğu ifade edilmiştir. Bu kişilerden hangisi münasipse onun bin beş yüz kuruş maaşla tayin edilerek durumun bildirilmesi istenmiştir.⁷⁹ Aşağıda belirtilecek olan 3 Şubat 1851 tarihli belgeye bakıldığında bu teklif edilen kişilerden Mustafa Faik Ağa'nın kaza müdürlüğüne getirildiği görülmektedir.

1.1.10. Mustafa Faik Ağa (3 Şubat 1851-15 Ekim 1852)

3 Şubat 1851 tarihli belgeye göre Çıldır Kaymakamlığı dahilinde bulunan Livane kazası müdürlüğüne Erzurum meclis azasından Ziraat Müdürü Mustafa Faik Ağa'nın bin beş yüz kuruş maaşla getirilmesi uygun görülmüştür.⁸⁰ 3 Temmuz 1851 tarihli belgeye göre ise Livane kazası müdürü tayin edilen Erzurum Meclisi azasından Mustafa Ağa'nın bin beş yüz kuruş maaşının ahalinin vergisine ilaveten veya mahallî mal sandığından tahsili konusu Maliye Nezaretine havale edilmiştir.⁸¹ Görüldüğü üzere müdür maaşlarının halkın vergisine ilave edilen parayla veya da mahallî mal sandığından karşılanması düşünülmüştür. Belgeye göre ayrıca maaşın merkezden karşılanması da teklif edilmiştir. Ancak 15 Ekim 1852 tarihine gelindiğinde Mustafa Faik Ağa istifa verdiği için Lazistan sancağı meclisi ve mutasarrıfı tarafından Livane kazasına ehliyetli ve kazayı tanıyan birinin getirilmesi teklif edilmiştir. Söz konusu tarihte Lazistan sancağı meclisinin yazısına göre Lazistan sancağı dahilinde bin beş yüz kuruşla Livane kazası müdürü olan Erzurumlu Mustafa Faik Ağa istifa ettiği için müdürlüğe Batum sancağı hanedanından birkaç seneden beri sancak serkerdeliği memuriyetinde bulunan Sefer Beyzade Abdülhamit Bey'in getirilmesi istenmiştir. Bu kişinin sadakatli biri olarak adı geçen kazanın maliye ve mülkiye işlerini yaptığı ve öteden beri uygunsuzluğu meşhur olan Heba, Klaskür, Sinköt nahiye ve karyelerinin asayişini sağlayacağı da aşikar olduğundan meclisçe alınan karara göre de onun getirilmesi istenmiştir.⁸² 26 Ekim 1852 tarihli Lazistan mutasarrıfının yazısına göre de Livane kazası yüz kırk altı karye, altı bin hane ve yirmi bin nüfusa sahiptir. Heba, Klaskür ve Sinköt'te asayiş sağlamak için bu bölgeler hakkında malumatı olmayan müdür ve memurların iyi idare sağlamanın mümkün olmadığı belirtilmiştir. Bu nedenle Batum sancağı hanedanından olup bir müddetten beri adı geçen livada serkerdelik yapan Sefer Beyzade Abdülhamit Bey'in ise kudretli, malumatlı, bölgeye ziyadesiyle elverişli ve bu bölgelerden beş on kişiyi tutuklamış biri

⁷⁹ BOA, Sadaret Mektubi Kalemî Nezaret ve Devair Evrakı (A.MKT.NZD). 19/33, 22 Kasım 1850.

⁸⁰ BOA, A.AMD. 29/75, 3 Şubat 1851; İ.MVL. 199/6260, 22 Aralık 1850; BOA, A.MKT.MVL. 39/58, 18 Ocak 1851.

⁸¹ BOA, İ.MVL. 215/7096, 3 Temmuz 1851. İlk başta müdürlere maaş ödenmemesine karar verilmişse de daha sonra bu fikirden vazgeçilip, halk tarafından ödenmek kaydıyla kazanın büyüklüğüne göre maaş bağlanmıştır Çadırcı, *a.g.e.*, s. 241.

⁸² BOA, İ.MVL. 256/9512, 15 Ekim 1852. Serkerde baş, bir takımın veya bir guruhun başı anlamındadır Ferit, Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 2005, s. 942.

olduğundan adı geçen kaza müdürlüğüne getirilmesi, getirilmediği takdirde de uygun başka birinin getirilmesi istenmiştir.⁸³ Belgeden de anlaşıldığı üzere Livane kazasına müdür tayin edilecek kişinin o havaliyi bilen bir kişi olması istenmiştir. Aşağıda belirtileceği üzere 5 Nisan 1853 tarihli belgede Livane kaza müdürü olarak Abdülhamit Ahmet Bey adının geçmesi yukarıda bahsedilen Abdülhamit Bey'in diğer adının da Ahmet olabileceğini ve Lazistan mutasarrıfının isteğinin yerine getirildiğini düşündürmektedir. Yukarıda 26 Ekim 1852 tarihli belgede Ahmet Bey'den Sefer Beyzade olarak bahsedilmesi ve Ahmet Bey'in aşağıda belirtilen 5 Kasım 1852 tarihli arzuhalinde kendisinin Sefer Paşa'nın sülalesinden olduğunu belirtmesi de bu kişilerin aynı kişi olduğunu düşündüren başka bir husustur. Ancak bu kişi göreve gelmeden önce Salih Bey müdürlüğe getirilmiştir. Salih Bey müdürlüğe gelmeden önce ise Süleyman Sani Bey'in müdürlük için talebi olmuştur. Yukarıda da bahsedildiği üzere Süleyman Sani Bey 18 Kasım 1849 tarihli belgeye göre Livane kazası müdürü Mehmet Ağa kazayı iyi idare edemediğinden dolayı yerine atanmıştı. Ancak kendisi kazada bulunmadığından müdürlüğe vekaleten Hasan Ağa tayin edilmişti.⁸⁴ 16 Kasım 1852 tarihli belgeye göre ise Süleyman Sani Bey'in müdürlüğe gelmesi için çaba harcadığı görülmektedir. Belgeye göre Livane kazası hanedanından Süleyman Sani Bey verdiği arzuhalinde adı geçen kaza müdürlüğünün kendisine verilmesine dair kaza halkının mazbatasının olduğunu belirterek söz konusu talebin yerine getirilmesini istemiştir.⁸⁵ Yine 2 Aralık 1852 tarihinde Mustafa Bey verdiği dilekçesinde Batum sancağına bağlı Livane kazasından ve eski hanedandan Süleyman Beyzade Sani Bey'in daha önce adı geçen kazanın müdürlüğünü yapıp iyi idarede bulunduğunu, buna rağmen müdürlükten alındığını belirtmiştir. Birkaç yıl önceden beri adı geçen kazanın müdürlüğünü almak için Dersaadet'te bulunup sefalet çeken bu kişiye tekrar müdürlük verilmesi için Batum mutasarrıfına emir gönderilmesini istemiştir. Bu arzuhal nedeniyle 8 Aralık 1852 tarihinde İstanbul'dan Lazistan mutasarrıfına bu kişinin müdürlük görevine getirilmesi için emir gönderilmiştir.⁸⁶ Süleyman Sani Bey'in bu isteğinin kabul edilmediği 1852 yılında Salih Bey'in kaza müdürlüğüne uygun görülmesinden anlaşılmaktadır.

1.1.11. Salih Bey (10 Aralık 1852-5 Nisan 1853)

10 Aralık 1852 tarihli Meclis-i Vala'da alınan karara göre Livane kazasına müdür olarak padişahın da onayı ile bölgeyi tanıyan Salih Bey'in getirilmesi uygun görülmüştür.⁸⁷ Bununla birlikte 1853 yılına geldiği zaman Süleyman Sani Bey'in tekrar Livane kaza müdürlüğüne gelmek için çaba harcadığı görülmektedir. 21 Mart 1853 tarihli İstanbul'dan Lazistan

⁸³ BOA, İ.MVL. 256/9512, 26 Ekim 1852.

⁸⁴ BOA, MVL. 229/16, 17 Kasım 1849.

⁸⁵ BOA, MVL. 126/66, 16 Kasım 1852.

⁸⁶ BOA, A.MKT.UM. 116/79, H. 2 Aralık 1852.

⁸⁷ BOA, İ.MVL. 256/9512, 10 Aralık 1852.

mutasarrıfına yazılan belgeye göre Livaneli Süleyman Sani Bey'in ricası üzerine Livane kazası müdürlüğüne tayini görüşülmüş ancak padişah emri ile Salih Bey kaza müdürü tayin edilmiştir. Ayrıca Süleyman Bey için de oraca durumuna uygun kaza müdürlüğüne tayin edilmesi istenmiştir.⁸⁸ Aşağıda belirtilecek olan 5 Nisan 1853 tarihli belgede Livane kaza müdürü olarak Abdülhamit Ahmet Bey'in adının geçmesi bu tarihte Salih Bey'in görevde bulunmadığını göstermektedir.

1.1.12. Abdülhamit Ahmet Bey (5 Nisan 1853-23 Kasım 1853)

Ahmet Bey 5 Kasım 1852 tarihli arzuhalinde Ahıska hanedanından ve merhum Gazi Sefer Paşa'nın sülalesinden olduğunu belirtip uzun müddet Dersaadet'te han köşelerinde perişan olduğunu belirtmiştir. Van eyaletinde Ahlat kazası müdürlüğü yapmış ise de Kürt dilini bilmediği için istifa ettiğini de ifade ederek Lazistan sancağında Livane kazası müdürlüğüne getirilmesi için Lazistan mutasarrıfına emir gönderilmesini istemiştir.⁸⁹ Bu dilekçeden kısa bir süre sonra 5 Nisan 1853 tarihli belgede Livane kaza müdürü olarak Abdülhamit Ahmet adlı kişinin mührünün bulunması Ahmet Bey'in bu isteğinin kabul olduğunu düşündürmektedir. Belgede Kaza Müdürü Abdülhamit Ahmet ve Naib Esseyyit Tusi Osman mühürlü Livane kaza meclisinin yazısı bulunmaktadır.⁹⁰ Söz konusu yazı Livane kazası ahalisinden Keskin adlı kişinin öldürülmesi ile ilgilidir. 22 Şubat 1853 tarihli Lazistan mutasarrıfı Esseyyit Osman'ın yazısına göre Lazistan sancağı dahilinde Livane kazası nahiyesi köylerinden Gökliyet karyesi ahalisinden Keskin adlı kişinin katilidir denilip daha önce Dersaadet'e gönderilerek Tersane-i Amire'de kürek cezasına çarptırılan Hasan adlı kişi bu suçu kabul etmeyip, ceza süresi üç seneyi geçmiş ve davacısı da ortada bulunmamaktadır. Davanın görülmesi için 24 Kasım 1852 tarihli padişah emri olup durum adı geçen kaza müdürü ve meclis azasına bildirilmiş, kaza ahalisine göre bu kişi Osman'ı da katletmiş olup davanın çözümü için gereğinin yapılmasını istemiştir. 5 Nisan 1853 tarihli Kaza Müdürü Abdülhamit Ahmet ve Naibi Esseyyit Tusi Osman mühürlü Livane kaza meclisinin yazısına göre de bu kişinin evlat ve akrabaları adı geçen kazada bulunup sefalet çektiklerinden söz konusu kişinin tahliyesine dair arzuhal verilmiştir. Adı geçen karye imam, muhtar ve ahalisi kaza meclisine başvurmuştur. Kaza meclisi reisinin adı geçen konuda müdahalesi olmadığı, Hasan'ın bu kişiyi gündüz vakti tüfekle vurduğu ifade edilmiştir. Karye ve ahalice verilen ifade üzerine hükümetçe katil yakalanmıştır. Keskin'in vereseleri öz oğulları olup davaya yetkileri olmadıklarını söylemişler, ahali tarafından adı geçen Hasan'ın bu kişiyi öldürdüğü, Keskin'in biraderi Osman'ın dahi orman içinde ölü bulunduğu, bu kişinin de katili bilinmediği ifade edilerek gerekenin yapılması istenmiştir.⁹¹

⁸⁸ BOA, A.MKT.UM). 129/4, 21 Mart 1853.

⁸⁹ BOA, MVL. 125/5, 5 Kasım 1852.

⁹⁰ BOA, MVL. 208/33, 5 Nisan 1853.

⁹¹ BOA, MVL. 208/33, 5 Nisan 1853.

Belge Kaza Müdürü Abdülhamit Ahmet döneminde cinayet olayının yaşandığını da göstermektedir. Yukarıda bahsettiğimiz 10 Aralık 1852 tarihinde ve yine aşağıda bahsedeceğimiz 23 Kasım 1853 tarihinde Salih Bey'in Livane kazasında müdür olmasından, aradaki bir tarih olan 5 Nisan 1853 tarihinde Abdülhamit Ahmet Bey'in müdürlük yapması, bu kişinin bu tarihte Salih Bey'in yerine vekaleten görev yaptığını düşündürmektedir. 17 Kasım 1853 tarihine gelindiğinde ise Süleyman Sani Bey'in tekrar Livane kaza müdürlüğüne gelmek için çaba gösterdiği anlaşılmaktadır. Söz konusu tarihte Batum sancağı dahilinde bulunan Livane kazası ahalisinden Süleyman Sani Bey İstanbul'a gönderdiği arzuhalinde daha önce müdürlük ve başka büyük hizmetlerde bulunduğunu ancak bir müddetten beri boşa kalması nedeniyle sefalet içinde olduğundan bahsedip adı geçen kazanın müdürlüğüne getirilmesi için Batum sancağı mutasarrıfına emir gönderilmesini istemiştir.⁹² Ancak Süleyman Sani Bey'in bu isteğinin kabul edilmediği Abdülhamit Ahmet Bey'den sonra Salih Bey'in tekrar Livane kazasının müdürlüğüne getirildiğinden anlaşılmaktadır.

1.1.13. Salih Bey (1853-1854?)

23 Kasım 1853 tarihli belgeye göre bu tarihte Livane kazası müdürlüğünde Salih Bey bulunmaktadır. Söz konusu tarihte Lazistan sancağı dahilinde Livane kazası halkının verdiği arzuhale göre Livane kazası müdürü Salih Bey'in işlerindeki dikkatsizliğinden kaynaklı olarak halkın işleri aksamıştır. Bu nedenle adı geçen kaza hanedanından vefat etmiş olan Şerif Paşa'nın oğlu Mehmet Dursun Bey ehliyetli biri olduğundan ve halkın da bu kişiyi sevmesi nedeniyle bu kişinin müdürlüğe tayinini istemişlerdir.⁹³ Görüldüğü üzere Livane kazası halkı Salih Bey'in müdürlüğünden memnun olmamıştır. Halkın talebi doğrultusunda İstanbul'dan 4 Aralık 1853 tarihli Lazistan mutasarrıfına gönderilen belgeye göre de durumun araştırılması istenmiştir.⁹⁴ 12 Aralık 1853 tarihli Lazistan sancağı meclisinin mazbatasına göre adı geçen kazaya müdür olarak Salih Bey'in yerine Ali Bey'in getirilmesi için gereğinin yapılması istenmiştir.⁹⁵ Söz konusu belge müdür değişimi konusunda Lazistan meclisinin Livane halkını desteklediğini göstermektedir. Ancak Lazistan meclisi Livane kazası halkının önerdiği Mehmet Dursun Bey yerine Ali Bey'i önermiştir. Mehmet Dursun Bey'in Livane kazası halkının arzuhalinden sonra kısa süreli de olsa müdürlük yapıp yapmadığına dair incelenen dönemdeki belgelerde bilgiye rastlanılamamıştır. Ancak Lazistan meclisinin önerdiği Ali Bey 1854 veya 1855 tarihinden itibaren müdürlük yapmıştır. 11 Mart 1854 tarihli belgeye göre Livane kazası eski müdürü Salih

⁹² BOA, İ.MVL. 146/53, 17 Kasım 1853.

⁹³ BOA, MVL. 147/8, 23 Kasım 1853.

⁹⁴ BOA, A.MKT.UM. 148/87, 4 Aralık 1853.

⁹⁵ BOA, İ.MVL. 297/12059, 12 Aralık 1853.

Bey'e haline uygun bir kaza müdürlüğü istenmiş olması ise bu tarihte Salih Bey'in müdürlükten ayrılmış olduğunu göstermektedir.⁹⁶

1.1.14. Ali Bey (1854?1855?/ 25 Eylül 1857)

5 Nisan 1855 tarihli belge bu tarihte Livane kazası müdürlüğünde Ali Bey'in olduğunu ve Lazistan sancağı meclisi tarafından önerilen kişinin kabul edildiğini göstermektedir. Ancak bu kişinin yukarıda da bahsedilen ve Livane kazasında 1830 yıllarında mütesellimlik yapan Ali Bey olup olmadığı hakkında belgelerde bilgiye rastlanılamamıştır. Bu tarihte Batum Ordu-yı Hümayun Kumandanı'nın İstanbul'a gönderdiği yazıya göre Lazistan sancağı dahilinde bulunan Livane kazası Müdürü Ali Bey memuriyetinin başından beri sadakatle çalışmış, Batum Ordu-yı Hümayunu ile ilgili gerekli işlerin yapılmasında gayret göstermiş olup halen dahi çalışıp çabalamaktadır. Bu nedenle söz konusu kumandan tarafından Ali Bey'e Rikab Kapıcıbaşılığı rütbesi verilmesi talep edilmiştir.⁹⁷ Belgede yazılanlara göre Ali Bey'in müdürlüğü dönemindeki çalışmalarından özellikle de Batum Ordu-yı Hümayun Kumandanı memnun kalmıştır. Ali Bey ile ilgili bu isteğin 1856 yılında tekrarlandığı görülmektedir. 30 Ocak 1856 tarihli belgeye göre Batum Ordu-yı Hümayunu'na memur Mustafa Paşa Livane kazası Müdürü Ali Bey'in iyi hizmeti ve gayretinden dolayı kendisine rikab-ı hümayun şahane kapıcıbaşılığı rütbesi verilmesine karar verildiğini bildirerek söz konusu kişiye bu rütbenin verilmesiyle rüus-ı hümayununun kendisine gönderilmesini istemiştir.⁹⁸ 13 Şubat 1856 tarihinde Seraskerliğe gönderilen yazıya göre de bu konuda gereğinin yapılması istenmiştir.⁹⁹ Görüldüğü üzere Mustafa Paşa'nın bu isteğine devlet duyarsız kalmamış ve bu konuda gereğinin yapılması için Seraskerliğe yazı göndermiştir. Ancak Batum Ordu-yı Hümayunu'nun bu memnuniyetine karşılık Livane kazası halkının Ali Bey'in yönetiminden memnun olmadığı belgelerden anlaşılmaktadır. 21 Şubat 1856 tarihli Livane kazası halkının İstanbul'a gönderdikleri yazıya göre söz konusu halk Lazistan sancağında Livane kazasına bağlı Beşavul karyesinin imam ve muhtarı bulunan Hızıroğlu Mehmet Ağa adlı kişiden halka yaptığı zulümleri nedeniyle şikayetçi olduklarını belirtmişlerdir. Livane meclisinde gerçekleşen muhakemede Mehmet Ağa hizmetinden atılmışken kaza müdürü Ali Bey bu kişiden belli bir miktar akçe alarak tekrar eski hizmetine tayin etmiştir. Bu şekilde halkın istemediği başka kişileri de karşılığında ücret alarak halkın başına musallat etmiştir. Bu nedenle bu kişinin söz konusu görevden alınması için Lazistan mutasarrıfına emir gönderilmesi

⁹⁶ BOA, İ.MVL. 272/51, 11 Mart 1854.

⁹⁷ BOA, A.MKT.UM. 189/41, 5 Nisan 1855. Selçuklular'da ve Osmanlılar'da rikâb kelimesiyle sultanın bizzat kendisi, yanı, katı veya maiyetiyle huzura kabulü kastedilirdi. Osmanlılarda yüksek rütbeli görevlilerin memuriyet unvanlarının başına rikâb kelimesi eklenirdi. Abdülkadir Özcan, "Rikâb", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 35, İstanbul 2008, s. 110.

⁹⁸ BOA, İ.DH. 337/22143, 30 Ocak 1856; BOA, A.MKT.NZD. 177/25, 13 Şubat 1856.

⁹⁹ BOA, A.MKT.MHM. 83/87, 13 Şubat 1856.

istenmiştir.¹⁰⁰ Belgedeki iddialar doğru ise Ali Bey rüşvet karşılığı halka karşı iyi yönetim sergilemeyen kişileri göreve getirmiştir. 2 Mart 1856 tarihli Trabzon valisine gönderilen yazıda iddia edilenlere göre Lazistan sancağı dahilinde bulunan Livane kazası müdürü Livaneli Ali Bey ahaliyi cezalandırmış, meclis azalarını kendi başına azletmiş ve atamıştır. Bundan başka daha bir çok zulüm ve zorbalığa cüret etmiş olduğundan bu kişinin azliyle yerine başka birinin tayini kaza ahalisinin verdiği arzuhalde istenmiştir.¹⁰¹ 4 Mart 1856 tarihinde Livane kazası halkının İstanbul'a gönderdikleri yazılarındaki iddialara göre de Batum sancağında bulunan Livane kazası müdürü Ali Bey daha önce derebeylik etmiş olup usul, nizam ve adaletle hareket etmemiş, meclisi azletmiş, aykırı hareketlerle halkı suçlamış, Tanzimat-ı Hayriye üzere hareket etmemiş, Müslüman ve Hıristiyan tebaaya zulmetmiş olduğundan kaza halkı bu kişinin yerine başka bir müdür tayin edilmesini istemişlerdir.¹⁰² Bu şikayetlere rağmen Ali Bey'in müdürlük görevine devam ettiği ve maaşı ile ilgili taleplerin de İstanbul'a bildirildiği döneme ait belgelerden anlaşılmaktadır. 9 Kasım 1856 tarihli Lazistan sancağı meclisinin mazbatasına göre Livane kazasının memurlarının maaşlarına bakıldığı zaman Müdür Ali Bey aylık bin kuruş maaş, Mukayyit Sait Efendi aylık yüz kuruş maaş almaktadır. Müdür konağının kirası aylık elli kuruş, kırtasiye aylık yirmi beş kuruş, hapishane masrafı aylık otuz yedi kuruştur. Zabtiye maaşları ise aylık beş süvariyan askerin maaşı beş yüz kuruş, aylık yirmi beş piyadegan bin beş yüz kuruş olmak üzere toplam otuz nefere iki bin kuruştur. Bütün masrafların toplamı ise 3212 kuruş olarak bildirilmiş olup söz konusu masraf ve bu masraflar sonucu elde edilen kazançlara dair zimmet senedi gönderilmesi istenmiştir.¹⁰³ Ancak Livane kazası halkı Ali Bey'in müdürlükten alınması için dilekçe vermeye devam etmişlerdir. 11 Kasım 1856 tarihinde Livane kazası halkı verdiği dilekçede Livane kazası müdürü Ali Bey'in zulümleri nedeniyle bu kişinin azledilerek yerine başkasının tayinini istemişlerdir.¹⁰⁴ Belgede geçen iddialara göre de Ali Bey'in zulümlerine devam ettiği anlaşılmaktadır. 13 Kasım 1856 tarihinde Livane kazası halkının verdiği arzuhalde ise Batum Ordu-yı Hümayunu tarafından Ali Bey'in Rikab-ı Şahane Kapıcıbaşılığı rütbesi almasına dair isteğinin kabul edildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu arzuhal aynı zamanda Livane kazasından bir kısım halkın Ali Bey'in yönetiminden memnun olduğunu da göstermektedir. Arzuhalde Batum ve Kars Ordu-yı Hümayunlarında iyi hizmet ettiği bilinen ve Kars muhasarasındaki gayreti bilinen Rikab-ı Şahane kapıcıbaşılardan Livane kaza müdürü Ali Bey'in halka iyi hizmette bulunup kanuna ve nizama aykırı hiçbir hareketi olmadığı belirtilmiştir. Livane kazasından kötü niyetli iki gayrimüslim arzuhal takdim ederek Ali Bey hakkında şikayette bulunmuş, bu

¹⁰⁰ BOA, 171/30, 21 Şubat 1856.

¹⁰¹ BOA, A.MKT.UM. 226/86, 2 Mart 1856.

¹⁰² BOA, A.DVN. 111/64, H. 4 Mart 1856; BOA, A.MKT.UM. 260/39, 12 Kasım 1856.

¹⁰³ BOA, Maliye Masarifât Defteri (ML.MSF.d.). d. no: 12687, 9 Kasım 1856.

¹⁰⁴ BOA, A.MKT.UM. 261/57, 11 Kasım 1856.

kişinin Trabzon meclisinde yargılanmasına karar verilmişse de Trabzon'un Livane kazasına uzak olması nedeniyle Ali Bey'in Batum'da yargılanması talep edilmiştir.¹⁰⁵ Ancak belgedeki bu olumlu yazıya rağmen yukarıda bahsedilen 11 Kasım 1856 tarihinde Livane kazası halkının verdiği dilekçede Livane kazası müdürü Ali Bey'in azledilerek yerine başkasının tayinini istemeleri sonucunda 18 Kasım 1856 tarihinde Trabzon valisine gönderilen yazıda da bu konuda gereğinin yapılması istenmiştir.¹⁰⁶

31 Ocak 1857 tarihli Katolik reayası patriği Nikogos tarafından İstanbul'a gönderilen belgede de patrik adı geçen kaza Müslüman ve Hristiyan ahalisi tarafından kendisine dilekçe verildiğini belirtmiştir. Dilekçede Dersaadet'e gelen Müftü oğlu Ahmet ve diğer Ahmet Ağaların adı geçen kazaya gitmediği bildirilerek, müteveffa Ali Bey'in yerine yerli halktan olmayıp Dersaadet'ten başka birinin müdür seçilmesi istenmiştir. Ayrıca adı geçen kaza meclis azalarının halk tarafından seçilmemiş kişiler olması ve Ali Bey'in seçtiği kişiler olması nedeniyle ahalinin işlerinin hak ve adalet çerçevesinde halledilmediği ifade edilmiştir. Arzuhalde bu kişilerin azledilerek ahali tarafından seçilen kişilerin görevlendirilmesi için gereğinin yapılması da talep edilmiştir.¹⁰⁷ 5 Mart 1857 tarihli belge de Livane kazası halkının bir kısmının Ali Bey'den memnun olmadığını göstermektedir. Söz konusu tarihte Livane kazası halkı İstanbul'a kaza müdürü Ali Bey hakkında şikayet içeren yazı göndermişlerdir. Bu nedenle kazaya daha önce memuriyetlerin tahkiki için İbrahim Ağa adlı kişi gönderilmiştir. Bu kişi tarafından adı geçen müdür hakkında pek çok dava içeren arzuhallerin de yer aldığı bir layiha hazırlanarak Babıali'ye gönderilmiştir.¹⁰⁸ 11 Mart 1857 tarihli Livane kaza meclisinin İstanbul'a gönderdiği yazısına göre de Livane kazası müdürü bulunan Rikab-ı Hümayun Kapıcıbaşılardan Ali Murat Bey sadık ve istikametli bir şekilde çalışmış muharebenin başından beri Batum ve Anadolu Ordu-yı Hümayunlarına asker, erzak ve levazımat tedariki hizmetinde gayretleri görülmüş, Kars muharebesinde sekiz yüzden fazla muvazzaf asker temin etmiş halk arasında refah ve asayiş sağlanmış, Müslüman ve gayrimüslim halk kendinden hoşnut kalmıştır.¹⁰⁹ Belgelerden Livane kazası halkının bir kısmının Ali Bey'den memnun olduğu, bir kısmının ise memnun olmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle de gayrimüslim halk memnun değildir. Yine Batum Ordu-yı Hümayunu Ali Bey'in yönetiminden memnun olup bu kişinin Rikab-ı Hümayun Kapıcıbaşılığı rütbesi almasını da sağlamıştır. 27 Nisan 1857 tarihinde de Katolik reayası patriği Nikogos tarafından İstanbul'a gönderilen belgede halka zulüm yapan Ali Bey ile halk tarafından seçilmeyip Ali Bey tarafından seçilen meclis azalarının görevden alınması talep edilmiştir.¹¹⁰ 25

¹⁰⁵ BOA, İ.MVL. 177/88, 13 Kasım 1856; BOA, A.MKT.UM. 272/53, 3 Mart 1857; BOA, MVL. 177/8, 11 Mart 1857.

¹⁰⁶ BOA, A.MKT.UM. 261/57, 18 Kasım 1856.

¹⁰⁷ BOA, MVL. 310/83, 31 Ocak 1857.

¹⁰⁸ BOA, A.MKT.UM. 262/75, 5 Mart 1857.

¹⁰⁹ BOA, İ.MVL. 375/16484, 11 Mart 1857.

¹¹⁰ BOA, MVL. 183/68, 27 Nisan 1857.

Eylül 1857 tarihli belgeye göre ise bu tarihte Ali Bey'in vefat ettiği anlaşılmaktadır. Söz konusu tarihte İstanbul'dan Trabzon valisine gönderilen yazıya göre Lazistan sancağında bulunan Livane kazası müdürü Ali Bey'in vefatı nedeniyle yerine eski Avrathisar kazası müdürü İbrahim Ağa'nın tayinine karar verilmiştir. Adı geçen kaza Müslüman ve Hristiyan ahalisi tarafından verilen dilekçede iddia edilenlere göre de Livane ahalisinden olup Dersaadet'e gelen Müftü oğlu Ahmet ve diğer Ahmet Ağalar adı geçen kaza meclisi azaları ve müdürü müteveffa Ali Bey ile uygunsuz hareketlerde bulunup ahali arasında fesat çıkarmışlardır. Bu nedenlerle verilen dilekçede meclis azasının değiştirilmesiyle Ahmet Ağaların da eski yerleşim yerine gitmelerine engel olunması istenmiştir. Belgede söz konusu kişilerin yargılanarak durumun bildirilmesi istenmiştir.¹¹¹ Belgelerde yazılanlar doğru ise halk Ali Bey'den şikayetçi olduğu gibi kaza ileri gelenleri, kaza meclisi azaları ile müftülerden de şikayetçidirler. İddialara göre kaza meclisi azaları halk tarafından seçilmeyip Ali Bey tarafından seçilen kişiler olduğu için Ali Bey ile birlikte fesat çıkarmışlardır. Halk Ali Bey öldükten sonra da söz konusu kişi ile müftüler ve kaza meclisi azaları bu kişi hakkındaki şikayetlerini İstanbul'a bildirmeye devam etmişlerdir.

1.1.15. Dede Bey (3 Kasım 1857-1857?1858? Vekaleten)

3 Kasım 1857 tarihli belge bu tarihte Livane kazası müdürlüğüne vekaleten Dede Bey'in geldiğini göstermektedir. Söz konusu tarihte Lazistan meclisinin İstanbul'a gönderdiği tahriratına göre Livane kazasının eski müdürü Ali Bey ile meclis azası, halk arasında fesatlık çıkarmıştır. Bu kişilerden Dersaadet'te olan Müftüzade Ahmet ve Kiskin oğlu Ahmet Ağalar tutuklanmıştır. Bu nedenle müdür vekilliği Dede Bey'e verilmiştir. Ali Bey'in vefatıyla azalar bu defa Dede Bey ile anlaşmışlardır. Ahali arasında fesatlık çıkaran Dede Bey ile Ziraat Müdürü Otavlı Mehmet Ağa, Nüfus Mukayyidi Said Efendi, azadan Kiskin oğlu Derviş Ağa ve Mirza oğlu Ahmet Ağa Batum'da tutuklanmışlardır. Bunların yerine halkın oy birliği ile hanedandan güvenilir kişilerin seçilmesi istenmiştir. Bu kişiler 1852-1853 senelerinde şerî kurra memurları Livane kazasına geldiğinde şerî kurrada rüşvetçilikte öne çıkan servet sahibi kişilerden beş altı çocuğu olanları asker alımı için kuraya dahil etmemişler, bir iki çocuğu olanları dahil etmişlerdir. Kaza naibi Mehmet Sadık Efendi ile azadan Arif Ağa'nın da bunlarla birlikte oldukları anlaşılmıştır. Söz konusu tahriratta bu kişilerin gereken cezaya çarptırılması da istenmiştir.¹¹² Belgede iddia edilenlere göre Ali Bey hayatta iken bu kişiyle beraber Livane kazasında karışıklık çıkaran kaza meclisi azaları, Dede Bey vekaleten müdürlüğe geldiğinde de bu defa Dede Bey ile anlaşarak karışıklık çıkarmışlardır. Dede Bey'in görevden tam olarak kaç tarihinde ayrıldığına dair belgelerde bilgiye rastlanılamamıştır. Ancak aşağıda belirtildiği üzere 1 Nisan

¹¹¹ BOA, A.MKT.MVL. 90/24, 26 Ağustos 1857.

¹¹² BOA, MVL. 317/105, 3 Kasım 1857.

1858 tarihli belgeye göre bu tarihte Livane kazası müdürlüğünde İbrahim Ağa bulunduğu göre Dede Bey bu tarihten önce görevden ayrılmış olmalıdır. 3 Kasım 1857 tarihli belgeye rağmen incelenen dönemdeki belgelere bakıldığı zaman bu tarihten önce Dede Bey hakkında olumlu yorumlara da rastlanılmıştır. 7 Mayıs 1857 tarihli serasker paşaya gönderilen belgeye göre Livane kazası hanedanından Dergah-ı Ali Kapıcıbaşlarından Dede Bey'in hizmet ve sadakatinden dolayı kendisine mecidiye nişan-ı hümayunu verilmesinin Lazistan mutasarrıfı tarafından talep edildiği belirtilmiştir.¹¹³ 31 Ağustos 1857 tarihli Lazistan mutasarrıfına gönderilen belgeye göre de konu seraskerlik makamıyla görüşülmüş olup, bu tür nişanlar fevkalade iyi hizmet edenlere verildiğinden bu kişinin öyle bir hizmeti olduğunda ordu kumandanı tarafından bu nişanın verilebileceği belirtilerek söz konusu kişiye böyle bir hizmeti olmadığından nişanın verilemeyeceği belirtilmiştir.¹¹⁴

1.1.16. İbrahim Ağa (?1858-1858/1859)

1 Nisan 1858 tarihli belgeye göre bu tarihte Livane kazası müdürlüğünde İbrahim Ağa'nın bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak Lazistan idarecileri bu kişinin yönetiminden memnun olmamıştır. Bu tarihte Lazistan meclisinin tahriratına göre Lazistan livası dahilinde bulunan Livane kazasında müdür olarak bin beş yüz kuruş maaşla Dergah-ı Ali Kapıcıbaşlarından İbrahim Ağa bulunmaktadır. Ancak söz konusu müdür işleri yerliden ve Devlet-i Aliyye tebaasından İstefan adlı pazarganın idaresine teslim ederek kendisi adeta mahallî nazır konumuna girip bir tarafa çekilmiştir. Bu kişi idareye de ehliyetli olmadığından İbrahim Ağa'nın yerine yerliden ve reayadan Lazistan'da Hemşin kazası hanedanından ve Rikab-ı Hümayun-ı Şahane Kapıcıbaşlarından Halit Ağazade Reşit Ağa'nın bin kuruş maaşla getirilmesi veya ehliyetli başka bir kişinin müdür tayin edilmesine müsaade edilmesi talep edilmiştir.¹¹⁵ Bu şikayetlere rağmen İbrahim Ağa görevini yapmaya devam etmiştir. 13 Haziran 1858 tarihli Livane kaza müdürü İbrahim Bey İstanbul'a gönderdiği yazısında Livane kaza meclisi azaları ve eski kaza müdürü Dede Bey'in usulsüzlüklerinden bahsederek bu kişilerin reayadan katil olan taraftan birkaç bin kuruş para aldıklarını iddia etmiştir.¹¹⁶ İbrahim Ağa'nın ne zaman görevden ayrıldığına dair incelenen dönemdeki belgelerde bilgiye rastlanılmamıştır.

1.1.17. Şakir Bey (1858?/1859?-25 Ekim 1859)

19 Aralık 1859 tarihli Trabzon valisine ve Maliye Nezaretine gönderilen belgeye göre Lazistan sancağı dahilinde bulunan Livane kazası müdürü Şakir Bey iyi bir idare gösteremediğinden yerine 25 Ekim 1859 senesinden itibaren

¹¹³ BOA, Sadaret Mektubi Kalemi Mühimme (A.MKT.MHM), 111/30, 7 Mayıs 1857.

¹¹⁴ BOA, A.MKT.MHM. 116/49, 31 Ağustos 1857.

¹¹⁵ BOA, MVL. 569/108, 1 Nisan 1858.

¹¹⁶ BOA, MVL. 317/105, 13 Haziran 1858.

vekaleten müdür tayin edilen Halil Ağa'nın tayin edilmesine karar verilmiştir.¹¹⁷ Belgeden 25 Ekim 1859 tarihinden önce Livane kazasında Şakir Bey'in müdürlük yaptığı anlaşılmaktadır. Ancak Şakir Bey'in göreve ne zaman geldiğine dair dönemdeki belgelerde kesin bilgiye rastlanılamamıştır. Yukarıda bahsedilen 13 Haziran 1858 tarihli belgeye göre bu tarihte Livane kazasında İbrahim Bey'in olduğu görülmektedir. Ancak İbrahim Bey'in de müdürlükten ne zaman ayrıldığı bilinmediğinden Şakir Bey'in 13 Haziran 1858 tarihinden sonra bu göreve geldiği sonucuna ulaşılmaktadır.

1.1.18. Halil Ağa (25 Ekim 1859-1860 Vekaleten)

Yukarıda bahsedilen 19 Aralık 1859 tarihli belgeye göre Halil Ağa Şakir Bey'in kötü idaresi nedeniyle 25 Ekim 1859 tarihinden itibaren Livane kazası müdürlüğüne vekaleten tayin edilmiştir. Halil Ağa'nın vekil olarak bu görevi 25 Ekim 1859'dan¹¹⁸ 1860 tarihine kadar yapmıştır. Çünkü aşağıda bahsedilecek olan 19 Aralık 1859 tarihli belgeye göre bu tarihte Halil Ağa'nın asaleten tayinine karar verilmiş olup¹¹⁹ 11 Şubat 1860 tarihine gelindiğinde de müdürlüğün halen boş olduğu belirtilmiştir.¹²⁰ 27 Ağustos 1860 tarihli belgeye göre bu tarihte Halil Bey Livane kazası müdürlüğünde asaleten bulunmaktadır.¹²¹

1.1.19. Halil Ağa (1960-27 Ağustos 1860 Asaleten)

19 Aralık 1859 tarihinde Halil Ağa'nın asaleten Livane kazası müdürlüğüne atanmasına padişahın emriyle karar verildiği bildirilmiştir.¹²² 25 Ocak 1860 tarihli Lazistan meclisinin İstanbul'a gönderdiği belgeye göre Livane müdürü Şakir Bey'in görevi kötüye kullanması nedeniyle yerine ehliyetli biri olarak Halil Ağa'nın seçilmesi talep edilmiştir.¹²³ 11 Şubat 1860 tarihli sadaret makamından Trabzon valisine gönderilen belgeye göre de Erzurum eyaletinde Ardanuç kazası eski müdürü rikab-ı hümayun kapıcıbaşılarından Süleyman Bey'in Lazistan sancağı dahilinde bulunan Livane kazası müdürlüğü açıkta bulunduğu oraya tayin edilmesi için dilekçe verdiğinden bahsedilmiş olup kendisinin ehl-i erbab bulunduğu da haber verildiği ifade edilerek adı geçen göreve tayin edilmesi için gerekenin yapılması istenmiştir.¹²⁴ Belgede Süleyman Bey'in müdürlüğe getirilmesi istenmiş olsa da döneme ait belgeler incelendiğinde Süleyman Bey'in bu tarihten sonra müdür seçilip seçilmediğine dair bir bilgiye rastlanılamamıştır. 27 Ağustos 1860 tarihine gelindiğinde bu tarihte Livane kazası müdürlüğünde Halil Bey'in bulunduğu anlaşılmaktadır.

¹¹⁷ BOA, A.MKT.MVL. 112/64, 19 Aralık 1859.

¹¹⁸ BOA, A.MKT.MVL. 112/64, 19 Aralık 1859.

¹¹⁹ BOA, A.MKT.MVL. 112/64, 19 Aralık 1859.

¹²⁰ BOA, A.MKT.UM. 378/96, 11 Şubat 1860.

¹²¹ BOA, İ. MVL. 438/19403, 27 Ağustos 1860; BOA, A. MKT. MVL. 156/22, 1 Kasım 1855.

¹²² BOA, A.MKT.MVL. 112/64, 19 Aralık 1859.

¹²³ BOA, İ.MVL. 425/18657, 25 Ocak 1860.

¹²⁴ BOA, A.MKT.UM. 378/96, 11 Şubat 1860.

Ancak belgeye göre bu tarihte Halil Bey'in istifa ettiği de anlaşılmaktadır. Kaza halkı 25 Ağustos 1860'da Dede Bey'in müdür olması için dilekçe vermiştir. 29 Ağustos 1860'da Livane Kaza Meclisi'nce istifa eden Sivaslı Halil Bey'in yerine adı geçen kaza ümerasından ve Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşlarından Dede Bey'in seçilmesine karar verilmiştir. Dede Bey daha önce bu kazada memuriyette bulunmuş ve müdürlük yapmış olması nedeniyle meclisçe tecrübeli görülmüştür. Kazayı güzel idare etmesi nedeniyle halk da kendisinden memnun olmuştur. Lazistan Kaymakamı Mehmet Bey 2 Eylül 1860 tarihinde Trabzon valisine gönderdiği yazıda Livane mahalisi tarafından Dede Bey'in müdürlüğünü talep için Lazistan sancağına Tefik Bey'in vekil olarak gönderildiğini, ayrıca bu karara dair Livane kaza meclisi, kaza halkı ve Lazistan sancağı meclisi tarafından mazbata düzenlendiğini söylemiştir. Bu yazı üzerine 14 Eylül 1860 tarihinde ilgili vekâlete Trabzon Valisi Mehmet Cemaleddin Bey tarafından Livane kazası müdürlüğüne Dede Bey'in veya başka birinin seçilmesi hakkında yazı gönderilmiştir. Yukarıda bahsedildiği üzere Lazistan meclisinin tahriratında Dede Bey hakkındaki olumsuz yorumlara rağmen bahsi geçen 27 Ağustos 1860 tarihli belgeye göre bu defa Livane kaza meclisi, kaza halkı ile birlikte Lazistan sancağı meclisinin Dede Bey hakkındaki yorumları olumludur. Ancak Dede Bey'in aşağıda bahsedilen 15 Aralık 1860 tarihli belgeye göre Livane kazasına müdür tayin edilmediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte yine aşağıda bahsedileceği üzere 1866 yılında kazaya müdür tayin edildiği görülmektedir.

1.1.20. Yusuf Ağa (18 Ocak 1861-28 Kasım 1861)

Ancak 15 Aralık 1860 tarihinde Meclis-i Vala'nın kararına göre Dede Bey'in adı geçen kazanın yerlisi olması nedeniyle tayini uygun görülmemekle 18 Ocak 1861'de Yusuf Ağa bin beş yüz kuruşla Livane kazası müdürü tayin edilmiştir.¹²⁵ 24 Ocak 1861 tarihli Trabzon valisine ve Maliye Nezareti'ne gönderilen belgeye göre de Lazistan sancağı dahilinde bulunan Livane kazası müdürü Halil Ağa'nın istifası nedeniyle yerine eski Karaman kazası müdürü Yusuf Ağa ehliyetli görüldüğünden bin beş yüz kuruş maaşla görevlendirildiği bildirilerek gereğinin yapılması istenmiştir.¹²⁶ Kazaya müdür seçilen Yusuf Bey ile ilgili 10 Temmuz 1861 tarihli belge ise bu kişi hakkında Sadaretin şüphe duymasına sebep olmuştur. Ali Bey adlı kişi söz konusu tarihte Sadarete gönderdiği dilekçede Batum sancağında babasının naip olduğu Livane kazası müdürünün şer'i hükümlere aykırı harekette bulunduğunu şer'i hükümlere hizmet etmeyip babasıyla da iyi geçinmediğini belirtmiştir. Bu konuda gereğinin yapılması için Batum sancağı mutasarrıfına emir gönderilmesini de istemiştir. Sadareten 20 Temmuz 1861 tarihinde Lazistan Kaymakamı Hamdi Bey'e gönderilen yazıda Lazistan Meclisi'nce durumun soruşturulması istenmiştir.¹²⁷ Yine Sadareten Trabzon Valisi Emir Paşa'ya gönderilen yazıya göre de

¹²⁵ BOA, İ. MVL.438/19403, 27 Ağustos 1860; BOA, A. MKT. MVL.156/22, 1 Kasım 1855.

¹²⁶ BOA, A.MKT.MVL. 121/72, 24 Ocak 1861.

¹²⁷ BOA, A.MKT.UM.487/18, 10 Temmuz 1861.

Lazistan Sancağı dâhilinde bulunan Livane kazası Müdürü Yusuf Bey'in yerine 28 Kasım 1861 tarihinden itibaren, tahsis edilen bin beş yüz kuruş maaşla vekaleten müdür tayin edilen eski Bucak Kazası Müdürü Süleyman Bey'in asaleten getirilmesi Meclis-i Vala'da görüşülmüştür. Görüşme sonucunda Süleyman Bey'in göreve getirilmesi uygun görülmüş ve durum Maliye Nezaretine bildirilerek bu konuda gereğinin yapılması istenmiştir.¹²⁸ Belgeden 28 Kasım 1861 tarihinde Yusuf Bey'in görevde bulunmadığı anlaşılmaktadır.

1.1.21. Süleyman Bey (28 Kasım 1861-Aralık 1861 Vekaleten)

Yukarıda da bahsedildiği üzere 28 Kasım 1861 tarihinde Süleyman Bey öncelikle vekaleten müdürlüğe getirilmiş olup daha sonra bu kişinin asaleten göreve getirilmesine karar verilmiştir.¹²⁹ Süleyman Bey'in yukarıda bahsedilen ve 1809 yılında Livane kazasının mütesellimliğinde bulunan Süleyman Bey ile aynı kişi olup olmadığına dair belgelerde bilgiye rastlanılamamıştır. 19 Aralık 1861 tarihinde de Trabzon Valisi Cemal Paşa'ya gönderilen yazıya göre Trabzon eyaleti dâhilinde Livane kazasında vekaleten müdür bulunan Memiş Efendi'nin bu görevi asaleten yürütmesi için gereğinin yapılarak durumun bildirilmesi istenmiştir.¹³⁰ Söz konusu bilgiden Aralık ayında Süleyman Bey'in vekalet görevinden ayrılıp Memiş Bey'in söz konusu ay içinde vekaleten göreve geldiği anlaşılmaktadır.

1.1.22. Memiş Bey (Aralık 1861-1861 Vekaleten)

Memiş Bey 1861 yılının Aralık ayında kısa süreliğine Livane kazasının müdürlüğüne vekaleten gelmiştir.¹³¹ Aşağıda da belirtildiği üzere 15 Şubat 1865 tarihli belgede Süleyman Bey'in dört seneden beri Livane kazasında müdürlük yaptığının ifade edilmesi,¹³² Memiş Ağa'nın da 1861 tarihinin Aralık ayı sonunda bu görevden ayrılmış olduğunu düşündürmektedir. Ancak Memiş Bey'in idaresine dair belgelerde başka bir bilgiye rastlanılamamıştır.

1.1.23. Süleyman Bey (1862-21 Mart 1865 Asaleten)

Yukarıda da bahsedildiği üzere Livane kazası Müdürü Yusuf Bey'in yerine 28 Kasım 1861 tarihinden itibaren, tahsis edilen bin beş yüz kuruş maaşla vekaleten müdür tayin edilen eski Bucak Kazası Müdürü Süleyman Bey'in asaleten getirilmesi uygun görülmüştü.¹³³ Lazistan Mutasarrıfı Mehmet Nureddin Bey 15 Şubat 1865 tarihinde Sadarete gönderdiği yazısında Süleyman Bey'in dört seneden beri bu görevde bulunduğunu ancak halkın çoğunun kendisinden memnun olmadığını ifade etmiştir. Bu konu hakkında Trabzon

¹²⁸ BOA, A. MKT. MVL. 140/96.

¹²⁹ BOA, A. MKT. MVL. 140/96.

¹³⁰ BOA, A.MKT.DV. 213/67, 19 Aralık 1861; BOA, A.MKT.UM.537/84, 11 Temmuz 1861.

¹³¹ BOA, A.MKT.DV. 213/67, 19 Aralık 1861; BOA, A.MKT.UM.537/84, 11 Temmuz 1861.

¹³² BOA, MVL. 700/66, 15 Şubat 1865.

¹³³ BOA, A. MKT. MVL. 140/96.

valisi ile yaptığı görüşme sonucunda Süleyman Bey'in de isteğiyle Trabzon eyaletinde bulunan Akçaabad Kazası Müdürü İbrahim Bey ile becayişlerinin uygun görüldüğünü bildirilerek gereğinin yapılmasını istemiştir. Trabzon Valisi de Sadarete gönderdiği 8 Mart 1865 tarihli yazıda iki müdürün görev değişimi için gereğinin yapılmasını talep etmiştir. 21 Mart 1865 tarihinde İbrahim Bey Livane kazası müdürlüğüne 1500 kuruş maaşla, Livane Kazası Müdürü Süleyman Bey de Akçaabad Kazası Müdürlüğü'ne 1500 kuruş maaşla tayin edilmiştir.¹³⁴ 15 Şubat 1865 tarihli belgede Süleyman Bey'in dört seneden beri kaza müdürlüğü yaptığı ifade edildiğine göre ve Memiş Ağa'nın da Aralık 1861 tarihinde vekaleten bu görevde olması nedeniyle Süleyman Bey'in 1862 yılının başından itibaren bu göreve geldiği düşünülebilir.

1.1.24. İbrahim Bey (21 Mart 1865-?)

İbrahim Bey yukarıda da belirtildiği gibi 21 Mart 1865 tarihinde Livane kazasının müdürlüğüne getirilmiştir. Ancak belgeler incelendiğinde söz konusu kişinin müdürlüğü sırasında yönetimine dair ve daha önce belirtildiği üzere 1858-1859 yıllarında müdürlük yapan İbrahim Ağa ile aynı kişi olup olmadığına dair bilgiye rastlanılamamıştır. Ayrıca İbrahim Bey'in ne zaman müdürlükten ayrıldığına dair kesin bir bilgi de bulunmamaktadır.

1.1.25. Dede Bey (Kasım 1866?-?)

Erzurum Vilayeti dâhilinde Çıldır sancağına bağlı Livane kazasının Dersaadet'te bulunan ve içinde gayrimüslimlerin de bulunduğu bütün tüccarlarının Meclis-i Valaya 19 Haziran 1867 tarihinde verdikleri dilekçede yedi sekiz ay önce Dede Bey'in kaza müdürlüğüne getirildiğini ifade etmelerinden söz konusu kişinin 1866 yılının Ekim ayının sonu veya Kasım ayının başı gibi bir tarihte göreve geldiği anlaşılmaktadır. Dilekçelerinde ticaret için Dersaadet'te bulduklarını belirten halk kazalarındaki halkın ticaret yapmak için taşraya gidip gelirken eşkıyalık olaylarıyla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Halkın ifadesine göre Livane kazası hanedanından ve Rikab-ı Hümayun Kapıcıbaşlarından Dede Bey iyi bir yönetim sergilemiş ve ahali kendini güvende hissetmiştir. Yedi sekiz ay önce de İslam ve gayrimüslim kaza ahali Erzurum vilayetine Dede Bey'in müdür tayin edilmesi için dilekçe hazırlamışlar, bu talebin sonucu Dede Bey müdür tayin edilerek bölgede asayiş sağlamıştır. Tüccarlar Dede Bey'in yerine başkasının göre talip olduğunu ifade ederek bu kişinin görevde kalmasını talep etmişlerdir.¹³⁵ Belgeden 1866 yılının sonundan itibaren Dede Bey'in Livane kazasında müdürlük yaptığı anlaşılmaktadır. Ancak Dede Bey'in görevden ne zaman ayrıldığına dair belgelerde bilgiye rastlanılamamıştır. Makalenin giriş kısmında da bahsedildiği

¹³⁴ BOA, MVL. 700/66, 15 Şubat 1865.

¹³⁵ BOA, MVL.538/52, 19 Haziran 1867.

üzere 1864 Nizamnamesi'nden sonra kazalarda kaymakamlar görev almaya başlayacaktır.¹³⁶

1.2. Kaza Müftüleri ve Muhtarları Hakkında Davalar

1.2.1. Müftülerle İlgili Davalar

1.2.1.1. Dede Mustafa Efendi

3 Mayıs 1847 tarihli Livane kazası ahalisinin İstanbul'a gönderdikleri arzuhallerine göre Livane kazasının yirmi seneden beri müftülüğünü Dede Mustafa Efendi yapmaktadır. Ancak arzuhale göre Dede Mustafa Efendi'nin yönetiminden halk memnun olmamıştır. Çıldır sancağına bağlı Livane kazasının halen müftüsü bulunan Dede Mustafa Efendi ve kardeşi Ahmet Ağa meclis azası bulunmuşlardır. Mustafa Efendi iyi olmayan yönetimi ve halka zulmü nedeniyle yirmi yedi kişinin ölümüne sebep olmuştur. Söz konusu bu kişiler halkı tahrikle birbirine düşürmüşler, memleketlerinden de sürgün edilmişlerdir. Bu nedenle müftünün ve biraderinin durumlarının Erzurum valisi tarafından araştırılması istenmiştir. Söz konusu valiye sadareten gönderilen emirde durumun soruşturulması talep edilmiştir.¹³⁷ Görüldüğü üzere Dede Mustafa Efendi sadece müftülük görevinde bulunmayıp kardeşi Ahmet Ağa ile birlikte aynı zamanda Livane kazası meclisinin de azasıdır. Ancak kaza halkı kazalarındaki cinayet olaylarının ve çıkan karışıklıkların sebebini bu kişilerin kötü idaresi olarak göstermişlerdir.

Belgeler incelendiğinde Livane kazasının bazı nahiyeleri hakkında 1848 yılından itibaren şikayetler yoğun bir şekilde belirtilmiştir. Söz konusu nahiyelerdeki halkın uygunsuz hareketlerinin sebebi olarak ise buraların idarecileri ile bu nahiyelerin bağlı olduğu Livane kazasının idarecileri gösterilmiştir. 27 Haziran 1848 tarihli belgeye göre Çıldır sancağına bağlı Livane kazasında sekiz adet karyede üç yüz hane bulunmaktadır. Söz konusu kazaya bağlı Heba ve Klaskür nahiyeleri ahalisi eski Erzurum valisi Kamil Paşa zamanında vergilerini vermemişler, 1845, 1846 ve 1847 senelerinden otuz iki bin kuruş borçları kalmıştır. Ayrıca buranın halkı cinayet işleyip uygunsuz hareketlerde bulunmuşlardır. Halka gerekli cezanın verilmesi ve borçlarını ödenmeleri için bir tabur nizamiye askeri gönderilmesi üç ay önce talep edilmişse de şu ana kadar böyle bir asker de gönderilmediği belirtilmiştir.¹³⁸ Görüldüğü üzere bahsi geçen nahiyelerdeki halk vergilerini ödemediği gibi cinayet de işlemiştir. Buna rağmen belgede gerekli askeri tedbirlerin alınmadığı da bildirilmiştir.

Yine 1849 tarihli belgeler de halkın Müftü Mustafa Efendi ile kardeşi Ahmet hakkındaki şikayetlerini içermektedir. 24 Mart 1849 tarihli Livane

¹³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: Zemzem Yücetürk, "19. Yüzyılda Artvin'in İdarî Yapısı", *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*, (Ed. Nuri Yavuz), İstanbul 2019, s. 268.

¹³⁷ BOA, MVL. 19/6, 3 Mayıs 1847.

¹³⁸ BOA, MVL.237/2, 27 Haziran 1848.

kazasının verdiği arzuhale göre şu anda adı geçen kazada müftü bulunan Mustafa Efendi ve kardeşi Ahmet iki sene zarfında elli altmış adamı haksız yere idam ettirmişlerdir. Bu kişiler meclis azası da olduklarından kaza müdürü bu iki kişileri dikkate almak durumunda kalmaktadır. Bu nedenle şer’i olarak meseleler halledilemediğinden kaza ahalişi verdikleri arzuhallerinde bu iki kişi azledilmezse kaza ahalisinin de rahat edemeyeceğini belirterek söz konusu kişilerin görevlerinden azledilmelerini istemişlerdir. İstanbul’dan da gereğinin yapılması için Erzurum valisine tahrirat gönderilmiştir.¹³⁹ Belgeden de anlaşıldığı üzere Livane kazasında katillere gerekli ceza verilememekte olup halk bu durumdan huzursuzdur. 23 Nisan 1849 tarihinde İstanbul’dan Erzurum valisine gönderilen yazıda da Erzurum eyaletinde bulunan Livane kazasında Müftü Mustafa Efendi ile kardeşi Ahmet ahaliyi türlü rahatsızlıklara düşürdüğünden haklarında tahkikat yapıldıktan sonra gerekli cezanın verilmesi istenmiştir.¹⁴⁰ 15 Kasım 1849 tarihinde şeyhülislama gönderilen tezkerede Çıldır sancağına bağlı Livane kazasında meydana gelen uygunsuzluk, tahrik ve fasattan Müftüzade Ahmet Ağa ile bazı taraftarı sorumlu tutulup bu kişilerin Samsun’a sürülmesi istenmiştir.¹⁴¹

4 Mart 1851 tarihli Çıldır livası kaymakamının yazısına göre ise Heba’lı Müderris Ahmet Efendi’nin sürgünü Erzurum valisi tarafından belirtilip adı geçen Ahmet’in Samsun’a ve Molla Mehmet’in ise Trabzon’a sürgününe karar verilmiştir. Halktan katil olanların duruşmalarının yapılmasıyla durumun bildirilmesi, kabahatleri olmayanların kefilleri alınarak tahliyeleri talep edilmiştir. Cinayet olaylarından Müftüzade Ahmet Ağa’nın etkisi olduğundan bahsedilmişse de durumun araştırılması İstanbul’dan emredilmiştir. Adı geçen kazanın ihtilalinin 1845 senesinde olduğu, ihtilalin bütün ahalice meydana gelmeyip Heba ve Klaskür nahiyelerinde adı geçen Müderris Ahmet Efendi, Molla Mehmet ve Bulgazi Abdullah Ağa tarafından gerçekleştirildiği belirtilerek bunların cezalandırılması istenmiştir.¹⁴² 11 Mart 1851 tarihli mazbataya göre ise söz konusu yazı Meclis-i Vala’ya ulaşmış olup durum Erzurum valisine yazılarak bu kişilerin cezalarının verilmesi için emir verilince yapılan muhakemede bu kişilerin söz konusu isyanda müdahil olmadığı belirtilmiştir.¹⁴³ Belgeden de anlaşıldığı üzere müftülerin kötü idaresinin cezası buldukları yerden başka eyaletlere sürgün edilmeleri olmuştur. Ancak belgeler bu cezaların da işe yaramadığını yöneticilerin zulümlerine ve kötü idarelerine devam ettiklerini göstermektedir.

9 Nisan 1851 tarihinde Çıldır kaymakamına ve Erzurum valisine gönderilen yazıda Livane kazasında çıkan fesatla Müftüzade Ahmet Ağa ve diğer meclis azalarının ilgileri olmadığı ortaya çıktığı belirtilmiştir. Abdullah

¹³⁹ BOA, A.MKT. 183/86, 24 Mart 1849.

¹⁴⁰ BOA, A.MKT.DV. 13/61, 23 Nisan 1849.

¹⁴¹ BOA, A.MKT. 238/22, 15 Kasım 1849.

¹⁴² BOA, MVL. 237/2, 4-13 Mart 1851.

¹⁴³ BOA, MVL. 237/2, 11 Mart 1851.

Ağa'nın ise çıkarılan fesatla ilgisi bulunduğundan sürgün edilmesi gerektiği ifade edilerek ahali arasına fesatlık sokan Müderris Ahmet Efendi, Molla Mehmet ve Abdullah Ağa'nın ve bu tür uygunsuzluklara neden olan diğer kişilerin cezalandırılmaları istenmiştir.¹⁴⁴

Belgeler Müftü Mustafa Efendi ile kardeşi Ahmet hakkındaki şikayetlerin 1851 ve 1852 yıllarında da sürdüğünü göstermektedir. 30 Ekim 1851 tarihli Livane halkı verdiği arzuhalde Lazistan sancağında Livane kazası meclisinde Müftüzade Ahmet Ağa ve kardeşi eski müftü halkı rencide edip eziyet ettiğiinden gereğinin yapılmasını istemişlerdir.¹⁴⁵ Döneme ait belgeler incelendiğinde Müftü Mustafa Efendi'nin kardeşi Ahmet hakkında özel davalar da bulunmaktadır.

8 Kasım 1851 tarihli Mehmet adlı kişi verdiği arzuhalinde Livane sakinlerinden Müftü oğlu Ahmet adlı kişi zimmetinde babasının ücretinden olan iki bin beş yüz kuruş alacak hakkı olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu kişiden birçok defa parasını talep etse de alamadığını belirterek bu nedenle alacağının tahsili için bu kişiye emir gönderilmesini talep etmiştir.¹⁴⁶ 29 Ekim 1852 tarihinde İstanbul'dan Trabzon valisine gönderilen yazıda söz konusu arzuhalde bahsedilerek şerh mahkemede davanın görüşülüp tahsilin sağlanması istenmiştir.¹⁴⁷ Görüldüğü üzere kaza müdürleri gibi müftülerin de halk ile alacak verecek davaları olmuştur. Yöneticiler halktan para alıp daha sonra ödememişlerdir.

16 Kasım 1851 tarihli belgeye göre de Mustafa Efendi'nin Livane kazasında müftülük görevine devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu tarihte İstanbul'dan Erzurum valisine gönderilen yazıda Erzurum eyaletindeki Livane kazasında müftü bulunan Mustafa Efendi, biraderi Ahmet ve sair başka kişiler, halkı türlü rahatsızlığa düşürdükleri gibi eşkıya taifesinden olan kaza müdürlerini uygunsuz hareketlere cesaretlendirmişlerdir. Kazada zabıtasızlıktan dolayı iki sene zarfında elli altmış cinayet işlenmiş, müftünün azliyle halk bu kişiden zararlarının karşılanmasını talep etmiştir. Bu nedenle müftü ve müdürler hakkında tahkikat yapıp şerh mahkemede yargılanarak söz konusu iddialar gerçekse bu kişilerin cezalarının verilmesini istemişlerdir.¹⁴⁸ Belgeden de anlaşıldığına göre Livane kazası müdürleri ve müftüleri eşkıya olarak nitelendirilmiştir. Kazada asayiş bulunmamakta, cinayetler işlenmekte, uygunsuz hareketlere müftüler müdürleri teşvik etmektedir. Müdürlerden olduğu gibi halk müftülerden de şikayetçidir. Söz konusu şikayetler 1852 yılında da devam etmiştir. 10 Ocak 1852 tarihli Lazistan mutasarrıfının tahriratına göre Çıldır sancağı kaymakamlığı dahilinde Livane kazası ahali Müftüzade Mustafa Efendi, biraderi Ahmet ve oğulları Selim, Emin ile Süleyman oğlu Mehmet adlı

¹⁴⁴ BOA, A.MKT.UM. 54/99, 9 Nisan 1851.

¹⁴⁵ BOA, MVL. 123/87, 30 Ekim 1851.

¹⁴⁶ BOA, A.MKT.DV. 64/57, 8 Kasım 1851.

¹⁴⁷ BOA, A.MKT.DV. 64/57, 29 Ekim 1852.

¹⁴⁸ BOA, A.MKT.DV. 46/41, 16 Kasım 1851; BOA, A.MKT.MHM. 39/95, 18 Kasım 1851.

kişilerin kazalarında fesat çıkardıklarını söylemişlerdir. Bu nedenle iki yüzden fazla insan mal ve ırzlarından emin olmayarak yurtlarını terk edip perişan durumda kalmışlardır. Bu durumdan kurtarılmaları için de arzuhal göndermişlerdir. Bu insanların hareketleri ve zulümlerinin önlenmesi için İstanbul'dan Erzurum valisine emir gönderilmiştir. Ayrıca halk Livane kazasının Erzurum'dan ayrılması ve kazanın Lazistan sancağına yakınlığı nedeniyle meydana gelen uygunsuzluğun giderilmesi için Lazistan sancağına bağlanmasını istemişlerdir.¹⁴⁹ Bu şikayetlere rağmen Livane kaza meclisinin taraflı bir politika izlediği ve Müftü Mustafa Efendi ile beraberindekileri tuttuğu görülmektedir. 10 Mart 1852 tarihli Livane kaza meclisinin tahriratına göre Livane kazasında izinli olarak bulunan Mustafa Efendi ulemadan olup fetva işleriyle uğraşmaktadır. Kaza halkı da kendinden hoşnuttur. Haklarında atılan iftiralara rağmen fetva işlerini liyakatle yapmış olup kaza ahalisini cümleten yeniden memnun bırakmıştır. Bu nedenle bu kişinin müftülük görevine getirilmesi talep edilmiştir.¹⁵⁰

11 Temmuz 1852 tarihine gelindiği zaman Mustafa Efendi'nin hakkındaki şikayetlerden de kaynaklı olacak ki görevinden ayrıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu tarihteki belgeye göre Livane kazası halkı verdikleri arzuhalde kazanın eski müftüsü Veli Mustafa Efendi bir müddetten beri şerî kanunlara aykırı harekette bulunduğundan yerine kaza halkından olmayan El-Hac Osman Efendi tayin olunmuşsa da bu kişi kazalarına gelmediğinden kazanın müftüsüz kaldığını ifade etmişlerdir. Bu nedenle kazalarına Süleymaniye Medresesi'nden mezun Süleyman Efendi'nin müftü tayin edilmesini istemişlerdir.¹⁵¹ Belgeden de anlaşıldığı üzere halkın şikayetleri göz önünde bulunarak Mustafa Efendi'nin yerine Osman Efendi müftü tayin edilse de bu kişi görev yerine gelmediğinden halk bu defa müftüsüz kalmıştır. Mustafa Efendi görevden ayrılrsa da görevden ayrıldıktan sonra da hakkındaki şikayetler arzuhallerle İstanbul'a iletilmiştir. 21 Ekim 1852 tarihinde Lazistan mutasarrıfına yazılan yazıda Osman Efendi'nin Livane kazasına gelmemesinin sebebi de açıklanmıştır. Bu tarihte Livane kazası halkının İstanbul'a gönderdikleri arzuhale göre Lazistan sancağı dahilinde bulunan Livane kazası eski müftüsü Mustafa Efendi, kardeşi Ahmet Ağa ve amca oğlu Dursun Ağa halka zulmettiklerinden bu olaylardan sonra Mustafa Efendi'nin bu görevden istifasını vermesi üzerine söz konusu kişi görevden alınmıştır. Mustafa Efendi'nin yerine Müderris Hacı Osman Efendi tayin olunmuşsa da Mustafa Efendi'den korkusundan adı geçen kazaya gelememiştir. Bu nedenle halen fetva işlerine Mustafa Efendi bakmakta olup Ahmet ve Dursun Ağalar da meclis azası bulduklarından belgede bu kişilerin ahaliye zulme devam ettikleri iddia edilmektedir. İddiaya göre bu kişiler kazaya tayin olunan naibe dahi meslek öğretmeye kalkarak devlet ve şeriat kanunlarına uygunsuz hareketlerde

¹⁴⁹ BOA, MVL. 246/61, 10 Ocak 1852.

¹⁵⁰ BOA, MVL. 249/41, 10 Mart 1852.

¹⁵¹ BOA, MVL. 115/42, 11 Temmuz 1852.

bulduklarından halkın söz konusu kişilere tahammülü kalmamıştır. Bu nedenle bölge halkının verdikleri arzuhalde bunların azalıktan alınarak adı geçen müftünün de yerine Mehmet Efendi'nin tayini istenmiştir.¹⁵² Görüldüğü üzere halkın şikayetleri doğrultusunda yeni müftü tayin edilmişse de kazaya eski Müftü Mustafa Efendi'nin korkusunda gelememiştir. Böylece eski müftü görevine devam etmiştir. Mustafa Efendi çevresindeki kişilerle beraber diğer idareci ve halka zulmüne devam etmiştir. 25 Ekim 1852 tarihinde de kaza halkı verdiği dilekçesinde Livane kazası eski müftüsü Mustafa Efendi ve kardeşi meclis azasından Ahmet Ağa ahaliden rüşvet alarak halka eziyet etmişlerdir. Hakim de bu kişileri tuttuğundan şerî emirler yerine getirilememiştir. Müftü Mustafa Efendi müftülükten azledilmiş yerine müderristen Osman müftü tayin olunmuşsa da bu kişi kazaya gelmediğinden yine Mustafa Efendi tarafından işler görülmüştür. Mustafa Efendi'nin kardeşi Ahmet Ağa'nın azalıktan azliyle müderristen ve adı geçen kaza ulemasından Mehmet Efendi'nin naip tayin edilmesi istenmiştir. Durum Meclis-i Vala'ya havale edilmiştir.¹⁵³ Müftü Mustafa Efendi'nin kaza ahalisiyle özel davaları da bulunmaktadır. 27 Ekim 1852 tarihli Dudu Hatun verdiği arzuhalinde tasarrufunda bulunan bahçesini Livane sakinlerinden eski Müftü Mustafa Efendi'nin zabt ettiğini, bahçesini geri almak için adı geçen yerin valisine ve hakimine emir gönderilmesini istemiştir.¹⁵⁴ 29 Ekim 1852 tarihinde İstanbul'dan Trabzon valisine gönderilen yazıda söz konusu arzuhalde bahsedilerek şerî mahkemede davanın görüşülerek tahsilin sağlanması istenmiştir.¹⁵⁵ Bütün bunlara rağmen Müftü zade Ahmet Ağa'nın İstanbul ile yazışarak işlerini yoluna koymaya çalıştığı görülmektedir. 2 Kasım 1852 tarihli belgeye göre de Livane kazası hanedanından Ziraat Müdürü Müftü zade Ahmet Ağa'nın İstanbul'a gönderdiği dilekçe doğrultusunda İstanbul'dan Lazistan mutasarrıfına gönderilen yazıda söz konusu kişinin işlerinde kendisine yardım edilmesi istenmiştir.¹⁵⁶ Yukarıdaki belgelerde de ifade edildiği üzere Mustafa Efendi'nin de yakın çevresi olan kaza meclisi azaları kazanın güvenliği için görevlendirilen zaptiye kuvvetlerinin maaşlarını da kendi çıkarları doğrultusunda kullanmış, meclis azası Ahmet Ağa kazaya torpille oğlunu katip tayin ettirmiştir.

24 Mart 1853 İstanbul'dan Lazistan mutasarrıfına gönderilen yazıya göre Livane kazasının zaptiye işleri süvari ve piyade kırk nefer ile idare edilmektedir. Kaza meclisi azasından Müftü oğlu Ahmet Ağa ve diğer azalar kendi taraftarları olması nedeniyle Ahmet Ağa'nın oğluna, beş nefer süvari zaptiyenin maaşından kırkar kuruş düşürülerek iki yüz kuruş katip maaşı adıyla maaş temin edilip söz konusu mutasarrıflığa mazbata göndermişler ve bu maaş ile Ahmet Ağa'nın oğlu katip olarak istihdam edilmiştir. Bu durum adı geçen neferlere haksızlık olduğu

¹⁵² BOA, A.MKT.UM. 110/66, 21 Ekim 1852.

¹⁵³ BOA, MVL. 124/75, 25 Ekim 1852.

¹⁵⁴ BOA, A.MKT.DV. 64/57, 27 Ekim 1852.

¹⁵⁵ BOA, A.MKT.DV. 64/57, 29 Ekim 1852.

¹⁵⁶ BOA, A.MKT.DV. 64/76, 2 Kasım 1852.

için neferler memuriyetlerini terk etmiştir. Ahmet Ağa ile adı geçen azalardan Hafız ve Dursun Ağalar hizmetkarlarını zaptiye yazdırarak kullanmışlardır. Yazıda neferlere eski maaşlarının verilmesinin ile hizmetlerinde devamlılıklarının sağlanmasının adı geçen kaza ahalisi tarafından verilen arzuhalde talep edildiği ve durumu Meclis-i Vala'ya da havale edildiği bildirilerek konunun soruşturulması istenmiştir.¹⁵⁷ Belgeden de anlaşıldığına göre kaza halkının şikayetlerine rağmen Ahmet Ağa meclis azalığına devam etmekte olup oğluna da usulsüz yollarla görev temin etmiştir.

1.2.2. Muhtarlarla İlgili Talep ve Davalar

1.2.2.1. Hüseyin ibn Memiş Mehmet Efendi

11 Aralık 1836 tarihli belgeye göre bu tarihte Livane kazasında muhtar olarak Hüseyin ibn Memiş Mehmet Efendi'nin bulunduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu tarihte Livane kazasına bağlı Murgul nahiyesi ahalisi verdikleri dilekçelerinde adı geçen kazaya bağlı Osmal karyesinde ahali camileri bulunmadığından halk tarafından inşa edilen mescit camiye çevrilmiş ve söz konusu camiye adı geçen karye ahalisinden muhtarları Hüseyin ibn Memiş Mehmet Efendi'nin hatip tayin edilmesini istemişlerdir.¹⁵⁸ Belgeden de anlaşıldığına göre Livane kazasının Murgul nahiyesindeki halk muhtarlarından memnun oldukları için bu kişinin aynı zamanda camilerine hatip olarak tayinini de istemişlerdir.

1.2.2.2. Mustafa bin Süleyman

14 Şubat 1837 tarihine gelindiğinde ise söz konusu nahiyede Mustafa bin Süleyman bulunmaktadır. Livane kazası naibi İstanbul'a gönderdiği yazısında Livane kazasına bağlı Murgul nahiyesinde bulunan Avana karyesinde bulunan camide imam ve hatip olan Mehmet bin İbrahim Halife ölmüş olup bu kişinin çocuğu olmadığından bu görevin adı geçen karyenin muhtarı Mustafa bin Süleyman'a verilmesini talep etmiştir.¹⁵⁹ Görüldüğü üzere nahiyeye halkı muhtarları olarak Mustafa bin Süleyman'dan da memnun olmuş olacaklar ki bu kişinin aynı zamanda camilerine imam ve hatip olarak tayinini istemişlerdir.

1.2.2.3. Salihzade Ali ve Hüseyin ve Ali Beyler Dönemi

Livane kazası halkının muhtarlarından memnun olmadığı da olmuştur. 1848 tarihine gelindiğinde ise bu tarihten önce Livane kazasında Salihzade Ali, Hüseyin ve Ali Beylerin sırasıyla muhtar bulunduğu anlaşılmaktadır. 29 Nisan 1848 tarihinde talebe-i ulumdan Osman ve Hafız Mehmet Efendi'nin İstanbul'a gönderdikleri arzuhale göre Erzurum eyaletinde Livane kazasına bağlı Deviskal karyesinde muhtar bulunan Salihzade Ali Ağa ve kardeşi Hüseyin Bey haksız

¹⁵⁷ BOA, A.MKT.UM. 129/48, 24 Mart 1853.

¹⁵⁸ BOA, HAT. 1602/80, 11 Aralık 1836.

¹⁵⁹ BOA, HAT. 1605/69, 14 Şubat 1837.

yere halka zulüm etmişlerdir. Erzurum Müşiri Esat Bey Livane kazasına kendi taraflarından Hüsrev Ağa'yı müdür tayin etmiş halk kendilerine yapılan eziyeti adı geçen müdüre bildirmiş ve Hüsrev Ağa da Salihzade Ali ve Hüseyin Beyleri adı geçen karye muhtarlığından azlederek Osman ve Hafız Mehmet Efendi'nin pederleri Ali Ağa'yı muhtarlığa tayin etmiştir. Halk Ali Ağa'dan memnun kalmış, ancak Ali Ağa, Salihzade Ali Ağa ve Hüseyin Bey'in tahrik ve fesatlarından kurtulamamış ve kendini azlettirmiştir. Osman ve Hafız Mehmet Efendi dilekçelerinde bu kişilerin tutuklanması ve pederleri Ali Ağa'nın tekrar muhtarlığa gelmesi için Erzurum Müşiri Hamdi Bey'e emir gönderilmesini istemişlerdir.¹⁶⁰ Görüldüğü üzere müftüler de muhtarlar gibi yerlerine tayin edilen kişilerin görevlerini yapmalarına izin vermemişlerdir. Zaman zaman adı geçen kazanın muhtarlarının da halktan şikayet ettiği durumlar olmuştur. 23 Ekim 1852 tarihinde Lazistan sancağına bağlı Livane kazası köylerinin imam ve muhtarlarının İstanbul'a gönderdikleri yazıya göre Livane kazasında eşkiyalık olayları yaşanmakta olup bunlara gerekli cezalar veriliyordu.¹⁶¹

Sonuç

Çalışmanın konusu olduğu dönemde Livane idarecileri mütesellimler ile Tanzimat döneminden sonra da kaza müdürleri olmuştur. Ayrıca müftüler ile muhtarlar diğer yöneticilerdir. Mütesellimler zamanında Livane bölgesi Batum ve havalisi ile doğu bölgeleri olan Kars, Ardahan ve Erzurum gibi bölgelerin muhafazasında önemli rol oynamıştır. Mütesellimlerin yönetiminden Livane halkının ve Livane'nin bağlı olduğu Erzurum eyaleti ile Çıldır sancağı idarecilerinin memnun olmadığı görülmüştür. Söz konusu idarecilerden en fazla şikayet edilen durumlar halktan haksız yere vergi toplanması, aldıkları borçları vermeme ve halkı haksız yere katlettiğidir. Ayrıca Livane beylerinin Çıldır mutasarrıfı ve valileri ile husumetleri olduğu gibi Erzurum valileri de bunlar hakkındaki şikayetlerini İstanbul'a bildirerek çözüm aramışlardır. Livane halkı da söz konusu idareciler hakkındaki şikayetlerini arzuhallerle İstanbul'a bildirmişlerdir. Mütesellimler gibi kaza müdürlerinin yönetiminden de Livane halkı memnun olmamıştır. Livane müdürlerinin halka ödeyemeyeceği kadar vergi yüklemeleri, halkın vergi ödemesini temin edememeleri, asayiş ve güvenliği sağlayamayıp, kaza meclisi azalarıyla da birlik olarak halk arasında fesat çıkarmaları halklarındaki şikayetlerin en önemli sebepleri olmuştur. Ayrıca halkı haksız yere katlettirip, katillere hak ettikleri cezaların verilmesini sağlayamamaları, topladıkları vergilerden zimmeterine para geçirmeleri gibi şikayetler de söz konusudur. Yine müftü ve muhtarların yönetiminden de zulümleri nedeniyle Livane halkı şikayetçi olmuştur. Devlet bu şikayetlere duyarsız kalmamış, idarecilerin değiştirilerek düzenin sağlanması için gerekli yerlere emirler göndermiştir.

¹⁶⁰ BOA, MVL. 24/51, 29 Nisan 1848.

¹⁶¹ BOA, MVL. 253/63, 23 Ekim 1852.

KAYNAKLAR

1.Arşiv Kaynakları

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet (BOA), Askeriye (C.AS).**
 (BOA), Cevdet Dahiliye (C. DH.).
 (BOA), Hatt-ı Hümayun (HAT.).
 (BOA), İrade Dahiliye (İ.DH.).
 (BOA), İrade Meclis-i Vala (İ.MVL.).
 (BOA), Maliye Masarifat Defteri (ML.MSF.d.). d. no: 12687.
 (BOA), Meclis-i Vala (MVL).
 (BOA), Sadaret Amedi Kalemi Evrakı (A.AMD.).
 (BOA), Sadaret Divan Kalemi Evrakı (A.DVN.).
 (BOA), Sadaret Mektubi Kalemi (A.MKT.).
 (BOA), Sadaret Mektubi Kalemi Deavî (A.MKT.DV.).
 (BOA), Sadaret Mektubi Kalemi Meclis-i Vala Evrakı (A.MKT.MVL).
 (BOA), Sadaret Mektubi Kalemi Mühimme (A.MKT.MHM.).
 (BOA), Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Devair Evrakı (A.MKT.NZD).
 (BOA), Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayet Evrakı (A.MKT.UM).

2.Kitap ve Makaleler

- ARMAOĞLU, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.
- ATALAY, Ahmet, *Batum ve Artvin Tarihi*, Kömen Yayınları, Konya 2021.
- AZAP, Eralp Yaşar, “1820-1823 Osmanlı-İran Savaşında Ortaya Çıkan Salgın ve Bu Salgının Savaşa Etkisi”, *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, C: 2, S: 2, 2020, ss. 81-94.
- BAYKARA, Tuncer, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1988.
- ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.
- _____, “Türkiye’de Kaza Yönetimi (1840-1876)”, *Belleten*, C: 53, S: 256, Nisan 1989, ss. 237-258.
- ÇİÇEK, Rahmi, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Artvin Vilayeti’nin Sosyo-Ekonomik Durumu”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S: 14, 2013, ss. 133-152.
- DAYI, S. Esin, *Elviye-i Selâse’de (Kars, Ardahan, Batum) Millî Teşkilâtlanma*, Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, Erzurum 1997.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2005.
- GENÇ, Mehmet, “Malikane”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C: 27, Ankara 2003, ss. 516-518.
- Gök, Nurşen, “Artvin Livası’nın Anavatan’a Katılışı Sırasındaki Durumuna İlişkin Belgeler”, *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C: 41, 2008, ss. 89-104.

İNALCIK, Halil, “Şikâyet Hakkı: ‘Arz-i Hâl ve ‘Arz-i Mahzar’lar”, *Osmanlı Araştırmaları*, C: VII-VIII, İstanbul 1988, ss. 32-54.

İPŞİRLİ, Mehmet, “Arzuhal”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, C: 3, İstanbul 1991, ss. 447-448.

_____, “Beylerbeyi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, C: 6, İstanbul 1992, ss. 69-74.

KASAP, Murat, *Osmanlı Arşiv Kayıtlarında 93 Harbi Batum Muhacirleri*, Gürcistan Dostluk Derneği Yayınları, İstanbul 2018.

KILIÇ, Çağla; TAŞKIN, Faruk, “İlk Nüfus Sayımında Artvin Merkez ve Murgul Nahiyesi”, *Artvin Tarihi İlk Çağdan 1918’e*, Ed. Mustafa Sıtkı Bilgin, Akçağ Yayınları, Ankara 2021.

KÜÇÜK, Cevdet, “Erzurum”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, C: 11, İstanbul 1995, ss. 321-329.

KUTLU, Ecem; TAŞKIN, Faruk, “1835 Nüfus Defterlerinde Şavşat (Satlil), Artvin Araştırmaları 3”, Ed. Nuri Yavuz, *Artvin Araştırmaları 3*, Artvin Çoruh Üniversitesi Yayınları, Ankara 2021.

MEMMEDLİ, Marziye; Hilal Akgüller, “Brest Litovsk Barış Antlaşması’nın Siyasi Sonuçları (Sovyet Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Açısından)”, *Belgi Dergisi*, S: 20, Yaz 2020, ss. 2713-2714.

ÖRENÇ, Ali Fuat, “Mutasarrıf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, C: 31, İstanbul 2006, ss. 377-379.

ÖZCAN, Abdülkadir, “Rikâb”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C: 35, İstanbul 2008, ss. 110-111.

ÖZKAYA, Yücel, “Mütesellim”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, C: 32, İstanbul 2006, ss. 203-204.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C: II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.

SAKİN, Orhan, *Osmanlı Arşiv Belgeleri Okuma Kılavuzu*, Yeditepe Yayınevi, 2019.

SEZEN, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2017.

Şaşmaz, Musa, *Türkiye’nin İdarî Taksimatı (1920-2013)*, C: III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

TAŞKIN, Faruk, *Artvin Tarihi Bibliyografyası*, Kriter Yayınevi, İstanbul 2020.

TAŞKIN, Faruk; Ali İrfan Kaya, “19. Yüzyıl Artvin Demografisi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*, (Ed. Nuri Yavuz), Kriter Yayınevi, İstanbul 2019.

TEMEL, Eşref, “Hurufât Defterlerine Göre XVIII.-XIX. Yüzyılda Livane (Artvin) Vakıfları”, *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*, Ed. Nuri Yavuz, Kriter Yayınevi, İstanbul 2019.

TORUN, Sadık Fatih, “Kaza Müdür ve Memurlarına Verilen 1850 Tarihli Ta’limat”, *Belgeler*, C: XXXII, 2011, ss. 57-64.

TUNCEL, Metin, “Artvin”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, ss. 420-422.

YILDIRIM, M. Zahit, “Osmanlı’da Mütesellimlik Kurumu ve Karahisar-ı Sâhib ve Konya Mütesellimi Ali Ağa”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C: 9, S: 1, 2014, ss. 95-114.

YÜCETÜRK, Zemzem, “XIX. Yüzyılda Livane Kazası Halkının Yurtluk-Ocaklık Maaşları Hakkındaki Talepleri”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C: 31, 2021, ss. 125-142.

_____, “19. Yüzyılda Artvin’in İdarî Yapısı”, *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*, Ed. Nuri Yavuz, İstanbul 2019, Kriter Yayınevi, ss. 261-294.

ZEKİ, Muvahhit, *Artvin İli Hakkında Genel Bilgiler*, Sad.: Hayrettin Tokdemir, Ertuğrul Tokdemir, Şavşat Kültür Turizm ve Dayanışma Derneği Yayınları, İstanbul 1999.

